

**PILIE TINĖS
VISUOMENĖS
INSTITUTAS**

**LIETUVOS PARTINĖS SISTEMOS KAITOS ĮTAKA
POLITINEI SISTEMAI**

Vilnius, 2004 m. rugsėjo 1 d.

Santrauka

1. Lietuvos partinė sistema gali būti apibūdinama kaip **galutinai nesusiformavusi daugiapartinė sistema, kurioje periodiškai gali iškilti viena dominuojanti partija**. Nuosaikaus pliuralizmo partinė sistema transformuojasi į kraštutinio, fragmentuoto pliuralizmo sistemą. Politinės krizės prezidento ir Seimo institucijose labai pakenkė partinės sistemos stabilumui ir nuosekliam stiprėjimui. Susikompromitavusios tradicinės partijos ne tik sudarė prielaidas iškilti naujai dominuojančiai partijai, bet ir keisti iš esmės visą partinę sistemą.
2. Šiuo metu Lietuvoje veikia **keturios stiprios sisteminės partijos** (Socialdemokratų partija, „Naujoji sąjunga“, Liberalų ir centro sąjunga bei „Tėvynės sąjunga“), kurios siekia išlaikyti egzistuojančią politinę sistemą ir jos legitimumą.
Trys svarbiausios antisisteminės partijos (Darbo partija, Liberalų demokratų partija ir Valstiečių ir Naujosios demokratijos sąjunga) **siekia keisti dabar egzistuojančią politinę sistemą ar valdymo tipą**, todėl savo veikla mažina dabartinės politinės sistemos legitimumą. Antisisteminės partijos siekia patraukti protesto elektoratą, kuris šiuo metu sudaro apie trečdali visų rinkėjų.
3. Pagal šiuo metu turimus duomenis, galima pateikti tris rinkimų į Seimą rezultatų scenarijus. Pagal **scenarijų A Darbo partija gautų apie 37-53 mandatus ir turėtų daugumos formavimo iniciatyvą**, tačiau jai reikėtų stiprios koalicijos partnerės. Manoma, kad Darbo partija pirmiausia ieškotų galimų koalicijos partnerių tarp tradicinių partijų (socialliberalų, socialdemokratų, galbūt liberalcentristų).
Pagal **scenarijų B Darbo partija gautų apie 49-62 mandatus ir galėtų suformuoti daugumą be didesnių sunkumų**, į savo vadovaujamą koaliciją pasirinkdama net mažesnes partijas ar kai kurias nepriklausomas politikus.
Pagal **scenarijų C, Darbo partija ir socialdemokratų bei socialliberalų koalicija gautų gana panašų mandatų skaičių** (atitinkamai 34-44 ir 29-43) bei **turėtų vienodą daugumos formavimo iniciatyvos teisę**. Šis scenarijus suteiktų galimybes suformuoti visų keturių tradicinių partijų **„plačiąją koaliciją“**. Nors tokia Vyriausybė gali būti ideologiškai labai įvairialypė, ją gali vienyti bendras požiūris į ilgalaikius valstybės tikslus ir **pragmatiškas siekis neleisti antisisteminėms partijoms žlugdyti dabartinės politinės sistemos**.
4. Po Seimo rinkimų Lietuvos partinė sistema gali formotis pagal tris scenarijus: **a) pereiti prie kraštutinio pliuralizmo daugiapartinės sistemos tipo**, kuris politinei sistemai nuolat grėstų potencialiu nestabilumu, sumažėjusiu vykdomosios politikos efektyvumu ir bendradarbiavimo tarp svarbiausių politinių valdžios institucijų trūkumu; **b) grįžti prie nuosaikaus pliuralizmo tipo**, kuris būtų palankus politinei sistemai, nes leistų stiprinti partinę sistemą be radikalių rinkimų sistemos ar nusistovėjusio valdžios balanso keitimo ir užtikrintų sąlygas mažinti antisisteminų jėgų įtaką politikoje; **c) sukurti atomizuoto pliuralizmo būseną**, kurioje tam tikru laikotarpiu neliktų ideologiškai identifikuojamų partijų – jos virstų radikaliais būdais konkuruojančiomis ir valdžios siekiančiomis asmenų grupėmis. Toks scenarijus keltų didžiausią grėsmę politinei sistemai.
5. Antisisteminų partijų veikla gali gerokai sustiprinti politinę konfrontaciją ir partijų fragmentaciją. **Tai keltų grėsmę ne tik dabartinei partinei sistemai, bet ir visai politinei sistemai ir politiniam valstybės saugumui**. Todėl siekiant stabilizuoti partinę sistemą ir užtikrinti politinės sistemos efektyvumą, **reikėtų siekti tradicinių partijų konsolidacijos**.

Turinys

I. DABARTINĖ PARTINĖ SISTEMA IR JOS ĮVERTINIMAS	5
1. Dabartinė Lietuvos partinė sistema ir ją įtakojantys veiksniai	5
1.1. Politinė sistema ir valdymo tipas	8
1.2. Rinkimų sistemos transformavimas	10
1.3. Partijų ir politikų lobizmo bei finansavimo mechanizmai	13
2. Sisteminės partijos	14
2.1. Naujoji sąjunga (socialliberalai)	15
2.1.1. Tikslai ir uždaviniai	15
2.1.2. Populiarumas ir elektoratas	16
2.1.3. Potencialas	17
2.2. Lietuvos socialdemokratų partija	19
2.2.1. Tikslai ir uždaviniai	19
2.2.2. Populiarumas ir elektoratas	20
2.2.3. Potencialas	20
2.3. Liberalų ir centro sąjunga	22
2.3.1. Tikslai ir uždaviniai	22
2.3.2. Populiarumas ir elektoratas	23
2.3.3. Potencialas	23
2.4. Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai)	25
2.4.1. Tikslai ir uždaviniai	25
2.4.2. Populiarumas ir elektoratas	26
2.4.3. Potencialas	27
3. Antisisteminių partijos	28
3.1. Darbo partija	30
3.1.1. Tikslai ir uždaviniai	30
3.1.2. Populiarumas ir elektoratas	31
3.1.3. Potencialas	32
3.2. Liberalų demokratų partija	34
3.2.1. Tikslai	34
3.2.2. Populiarumas	35
3.2.3. Potencialas	36
3.3. Naujosios demokratijos ir Valstiečių partijų sąjunga	37
3.3.1. Tikslai ir uždaviniai	37
3.3.2. Populiarumas ir elektoratas	38
3.3.3. Potencialas	39

II. SEIMO RINKIMŲ REZULTATŲ PROGNOZĖS IR PARTIJŲ ĮTAKOS KAITOS SCENARIJAI (POTENCIALIOS KOALICIJOS IR VYRIAUSYBĖ)	41
1. Seimo rinkimų scenarijai	42
2. Galimos koalicijos po Seimo rinkimų	49
III. PARTINĖS SISTEMOS KAITOS GALIMYBĖS IR GALIMOS ILGALAIKĖS GRĖSMĖS POLITINEI SISTEMAI	53

I. DABARTINĖ PARTINĖ SISTEMA IR JOS ĮVERTINIMAS

1. Dabartinė Lietuvos partinė sistema ir ją įtakojančios veiksniai

Politikos teorijose partijos užima svarbią vietą, nes jos vertinamos kaip svarbūs politinės sistemos veikėjai, dažnai atspindintys ar nulemiantys piliečių atstovavimo politikoje būdus, darantys įtaką politinio režimo funkcionavimui ir politinės įtakos valstybėje pasiskirstymui tarp visuomenės grupių ir valstybės institucijų.

Dažnai partijų veikla ir partinės sistemos charakteristikos parodo politinių teisių ir laisvių ribas valstybėje, piliečių ir interesų grupių atstovavimo politikoje efektyvumą, svarbiausių valstybės valdžios institucijų formavimo principus ir tarpusavio santykių ypatumus.

Vienas svarbiausių partinės sistemos tyrinėjimo atspirties taškų – funkcionuojančių ir įtakingų politinių partijų skaičiaus nustatymas. Dažniausiai kaip tik šiuo pagrindu klasifikuojamos partinės sistemos.

Dauguma partinių sistemų tyrinėtojų sutinka, kad stabiliausia yra dvipartinė (arba dar kartais vadinama klasikinė) sistema, kai valstybėje egzistuoja dvi stiprios, skirtingų ideologijų politinės partijos. Tokia sistema yra susiformavusi D. Britanijoje ir JAV. Dvi partijos nuolat pasidalija mandatus parlamente, neleisdamos mažesnėms partijoms ar nepriklausomiems kandidatams gauti reikšmingo skaičiaus balsų. Tokia sistema garantuoja, kad bus stabili ir vieninga ne tik valdančioji dauguma (rinkimus laimėjusi partija), bet ir opozicija (pralaimėjusi partija). Dviejų partijų sistema leidžia išvengti dažnų vyriausybės krizių ir valdžios perėmimo sunkumų, nes abi partijos yra pasirengusios imtis atsakomybės formuoti vyriausybę ir dažnai net turi šešėlinius kabinetus (britiškoji tradicija).

Lietuvoje, kaip ir daugumoje demokratiškų šalių Vidurio ir Rytų Europoje, vis labiau tolstama nuo dvipartinės sistemos etalono. Galbūt tik pirmaisiais nepriklausomybės atkūrimo metais buvo galima stebėti dviejų dominuojančių politinių jėgų (Sąjūdžio ir LDDP) konkurenciją. **Tačiau po partijų skaidymosi ir smulkėjimo etapo Lietuvoje ėmė ryškėti būtent daugiapartinės sistemos bruožai.**

Tokiai partinei sistemai formotis didelę įtaką turi parlamento rinkimų sistema. Nors negalima kategoriškai teigti, kad rinkimų sistema tiesiogiai nulemia partinę sistemą, tačiau partinių sistemų tyrinėtojai yra nustatę, kad **mažoritarinė rinkimų sistema padeda išlaikyti dviejų partijų dominavimą politikoje.** Renkant parlamentarus tik vienmandatėse rinkimų apygardose, žinomos ir stiprios partijos gali iškelti populiarius kandidatus visose (ar beveik visose) rinkimų apygardose ir tikėtis sudaryti daugumą po rinkimų. Rinkėjai, vadovaudamiesi racionalaus pasirinkimo logika, linkę rinkti tuos kandidatus, kurie gali prisijungti prie stiprios politinės jėgos ir turėti apčiuopiamą įtaką atstovauti rinkėjų interesams parlamente. Vis dėlto reikia pripažinti, kad ši taisyklė labiau tinka galias demokratines tradicijas ir stabilias politines sistemas turinčioms valstybėms. **Besiformuojančiose partinėse sistemose ir nestipriose pilietinėse visuomenėse, trūkstant politinės identifikacijos ir valstybiško mąstymo, vienmandatėse rinkimų**

apygardose gana dažnai laimi populistiniai ar radikalūs politikai, dažnai neturintys reikšmingos partinės struktūros.

Lietuvos partinės sistemos kol kas negalima laikyti visiškai susiformavusia. Nuo nepriklausomybės atkūrimo pagal mišrią (proporcinę ir mažoritarinę) rinkimų sistemą buvo suformuoti tik trys parlamentai. Nors esminiai rinkimų sistemos elementai, užfiksuoti Konstitucijoje, nebuvo keičiami, prieš kiekvienus rinkimus valdančiosios partijos bando keisti Seimo rinkimų įstatymą, siekdamos sukurti palankesnes sąlygas valdžioje įsitvirtinusioms partijoms išlaikyti savo įtaką ir po rinkimų.

Vis dėlto **po kiekvienų rinkimų Seime galima matyti vis kitokį politinių partijų išsidėstymą, kuris reikalautų naujo partinės sistemos apibūdinimo.** Po 1992 m. Seimo rinkimų vyriausybę galėjo formuoti viena partija (LDDP), gavusi daugumą parlamente. Po 1996 m. Seimo rinkimų daugumai sudaryti jau reikėjo trijų partijų (Konservatorių, Krikščionių demokratų ir Centro sąjungos), nors koalicijoje aiškiai vyravo viena iš jų. 2000 m. rinkimai pademonstravo, kad partinė sistema tapo dar sudėtingesnė – nė viena partija negavo dominuojančios daugumos balsų, kad galėtų aiškiai pretenduoti į vyriausybės formavimo teisę. Todėl iš pradžių buvo sunkiai suformuota centro dešiniųjų koalicija (Liberalų ir socialliberalų), o vėliau ją pakeitė centro kairiųjų koalicija (Socialdemokratų ir socialliberalų).

Nors trijų parlamento kadencijų laikotarpis yra per trumpas, kad būtų galima apibūdinti nuoseklią partinės sistemos formavimosi kryptį, kai kurios tendencijos leidžia manyti, kad pagal britų politologo Jeano Blondelio tipologiją¹, **Lietuvoje vyko transformacija nuo daugiapartinės sistemos su viena dominuojančia partija prie daugiapartinės sistemos be dominuojančios partijos**, kai nė viena iš partijų negauna daugiau nei 25 proc. balsų, o rinkėjų balsus pasidalija keturios ar penkios partijos. Tokia sistema vyrauja Suomijoje, Šveicarijoje bei daugumoje Vidurio ir Rytų Europos šalių.

Tačiau šios tendencijos gali būti paneigtos po 2004 m. Seimo rinkimų, kadangi esama reikšmingų tendencijų, rodančių, jog viena partija gali gauti daugiau nei 25 proc. balsų (2004 m. rinkimuose į Europos Parlamentą Darbo partija gavo 30 proc. balsų ir daugiau nei trečdalį visų mandatų).

Tokiu atveju Lietuvos partinė sistema gali vėl grįžti prie daugiapartinės sistemos su viena dominuojančia partija. Jei pasitvirtins šios tendencijos, būtų galima kalbėti apie hipotezę, jog **Lietuvoje partinė sistema vystosi cikliškai – išlaikant daugiapartinės sistemos bruožus, nutolstama ir vėl priartėjama prie vienos dominuojančios partijos tipo.**

Tai patvirtintų, kad partinė sistema Lietuvoje nėra stabili. **Esminius jos bruožus (daugiapartiškumą) užtikrina konstitucinės normos ir mišrios rinkimų sistemos išlaikymas, tačiau nestabilumą lemia partijų nesugebėjimas ilgesnį laiką išlaikyti visuomenės paramą**

¹ J. Blondelis daugiapartinės sistemas skiria į tokius tipus: **dvipartinė** – rinkimuose dvi partijos gauna beveik po 50 proc. visų balsų (JAV, D. Britanija), **“dvi su puse”** – pirmoji partija gauna apie 40-45 proc., antroji – 30-35 ir trečioji – apie 15 proc. balsų (Belgija, Vokietija), **daugiapartinė su viena dominuojančia partija** – pirmoji gauna apie 40-45 proc. balsų, o kitos partijos pasidalija likusius balsus, **daugiapartinė be dominuojančios partijos** – nė viena partija negauna daugiau kaip 25 proc. balsų.

ir nepakankamas pilietinės visuomenės brandumas (tai bendriausia prasme paaiškina rinkėjų blaškymąsi tarp populistinių partijų).

Gerokai daugiau apie Lietuvos partinę sistemą galima pasakyti remiantis italų politologo Giovanni Sartori partinių sistemų tipologija. Be politinėje sistemoje egzistuojančių partijų skaičiaus, G. Sartori įveda papildomus faktorius: ideologiją ir partijų požiūrį į politinę sistemą bei konkurentus. Relevantinių² partijų skaičius politinėje sistemoje parodo **partinės sistemos fragmentaciją**, o partijų santykio su politine sistema ir konkurentais veiksnys – **partinės sistemos poliarizaciją**. Remdamasis šiais kintamaisiais G. Sartori demokratines partines sistemas skiria į dominavimo, dvipartinę, nuosaikaus pliuralizmo, kraštutinio (poliarizuoto) pliuralizmo ir atomizuotą partinę sistemą.

Lietuvos atveju labai įdomios yra nuosaikaus ir kraštutinio pliuralizmo partinės sistemos kategorijos. Nuosaikaus pliuralizmo partinėje sistemoje būna 3-5 relevantinės partijos, jų poliarizacija nėra labai didelė – partijos sugeba efektyviai bendradarbiauti sudarydamos stabilias valdančiąsias koalicijas, opozicija yra pakankamai konstruktyvi ir visos partijos pritaria egzistuojančios politinės sistemos išlaikymui. Iš esmės tokį partinės sistemos tipą atitiko situacija po 2000 m. Seimo rinkimų.

Kraštutinio pliuralizmo partinėje sistemoje yra 6-8 relevantinės partijos. Partijų skaičiaus augimas gali lemti ir didesnę ideologinę poliarizaciją, skirtingus požiūrius į politinę sistemą ir skirtingus tarppartinio bendravimo būdus. Kraštutinio pliuralizmo savybės yra šios:

1. **Antisisteminių partijų egzistavimas.** Atisisteminėmis partijomis laikomos tokios partijos, kurios siekia keisti egzistuojančią politinę sistemą ir (arba) politinio valdymo tipą. Esminis šių partijų tikslas – mažinti politinės sistemos legitimumą iš vidaus.
2. **Abipusė opozicija.** Opozicija valdančiajai partijai (koalicijai) kyla iš skirtingų ideologinės pakraipos partijų (t.y. tiek iš dešiniųjų, liberalių, tiek iš kairiųjų, konservatyvių).
3. **Išplėstas centras.** Tokio tipo partinėse sistemose bent kelios partijos siekia tapti centristinėmis. Partijų koncentravimasis centre skatina “išcentrinį” atoveiksmį – visuomenės palankumo gali tikėtis radikalesnės jėgos.
4. **Maksimalus nuomonių pasiskirstymas.** Tarp kraštutinių ideologinių polių egzistuoja visas spektras radikalių nuomonių, tai skatina susiskaldymą, konsensuso trūkumą ir žemą sistemos legitimumą.
5. **Ideologinė partijų konkurencija.** Skirtingai nuo nuoseklaus pliuralizmo, šio tipo partinėje sistemoje trūksta pragmatinės partijų tarpusavio konkurencijos, vyrauja ideologinės (ir vertybinės) identifikacijos priešpriešos.
6. **Neatsakinga opozicija.** Oponavimas valdančiosioms partijoms vyksta nekonstruktyviai ir nekoordinuotai, nėra stiprios opozicijos, galinčios sukurti alternatyvą esamai valdžiai.
7. **Neįpareigojanti politika.** Partijų siekiai gauti gyventojų paramą remiasi populizmo didinimu, neįpareigojančių pažadų dalijimu, neturint ilgesnės nei viena kadencija politinės vizijos.

² Pagal G. Sartori, *relevantinės partijos* – tokios, kurios nuolat gauna reikšmingą mandatų skaičių parlamente ir turi rinkiminį koalicinį potencialą (t.y. potencialiai jos gali įeiti į valdančiąsias koalicijas), arba tos, kurios yra laikomos “grėsmės” partijomis – gaunančios gana daug balsų, tačiau ignoruojamos ir neįtraukiamos į koalicijas.

Nuo 2003 m. pradžios besikeičianti situacija Lietuvoje liudija, kad dabartinei partinei sistemai būdingi mažiausiai 4-5 pateikti poliarizuoto ir kraštutinio pliuralizmo bruožai. Tai leidžia teigti, kad **Lietuvos partinė sistema slenka nuo nuosaikaus prie vis labiau kraštutinio pliuralizmo tipo.**

2003-2004 m. vykęs R. Pakso skandalas ir 2004 m. viduryje prasidėjęs Seimo narių korupcijos skandalas gerokai sutrikdė tiek visą politinę sistemą, tiek partinę sistemą. Šie skandalai atskleidė nemažai politinės ir partinės sistemos silpnų vietų ir partinės bei politinės sistemos tarpusavio priklausomybę. Svarbiausi veiksniai, artimiausiu metu galintys daryti įtaką partinės sistemos formavimuisi Lietuvoje, būtų tokie:

1. **Politinės sistemos ir valdymo režimo pokyčiai** (apie tokius, gana radikalius politinės sistemos pokyčius imta kalbėti po prezidentinio skandalo 2003-2004 m. – buvo teigiama, kad netinkamas prezidento galių išnaudojimas gali labai pakenkti valstybės politiniam funkcionavimui, todėl reikėtų apsvarstyti galimybes pusiau prezidentinį valdymą keisti į grynai parlamentinį).
2. **Rinkimų sistemos transformavimas** (rinkėjų nepasitikėjimas politinėmis partijomis skatina antisistemines partijas reikalauti atsisakyti mišrios rinkimų sistemos ir Seimo narius rinkti tik vienmandatėse rinkimų apygardose; svarbu tai, kad didžioji dauguma visuomenės pritaria tokiai idėjai).
3. **Partijų ir politikų lobizmo ir finansavimo mechanizmai** (2004 m. vasarą kilęs skandalas dėl galimos Seimo narių korupcijos atskleidė politinio lobizmo ir politikos finansavimo trūkumus bei verčia ieškoti priemonių, užtikrinančių didesnę interesų grupių ir politikų santykių skaidrumą).

1.1. Politinė sistema ir valdymo tipas

Lietuvos Konstitucijoje užfiksuotas pusiau prezidentinis valdymo tipas, kurio esminis bruožas – vykdomosios galios dalijamos tarp parlamentui atsakingos Vyriausybės ir Prezidento. Konstitucija palieka gana daug neformalių galių Prezidentui, todėl nuo Vyriausybės stabilumo, premjero bei Prezidento aktyvumo ir autoriteto priklauso, koks konkretus galios balansas susiklostys tam tikru politiniu laikotarpiu.

Politinės partijos, jų įtaka ir konfigūracija Seime lemia Vyriausybės sudėtį ir Seimo bei Vyriausybės bendradarbiavimo principus. Daugumą Seime turinčios partijos didžiaja dalimi tampa atsakingos tiek už įstatymų leidybą, tiek už Vyriausybės veiklą. Tai formuoja visuomenės nuomonę apie valdančiųjų partijų sugebėjimus vykdyti politiką bendraja prasme. Vyriausybės stabilumas ir efektyvumas turi didelę įtaką stiprinant partijas (prisiimant atsakomybę už valstybės politiką) ir visą partinę sistemą (didinant konkurenciją tarp partijų, pajėgių prisiimti tokią atsakomybę ir formuoti vyriausybę).

Prezidentas atlieka svarbią politinės sistemos balansavimo funkciją – gali daryti įtaką partijoms formuojant vyriausybę (pvz., pirmosios V. Adamkaus kadencijos metu nuo prezidento priklausė, kokiai partijų koalicijai bus pasiūlyta formuoti Vyriausybę), o Vyriausybės kaitos ir nestabilumo

laikotarpiais Prezidentas padeda išlaikyti ir naujoms vyriausybėms perduoti svarbiausius valstybės prioritetus.

R. Pakso sukelta krizė paskatino diskusijas, ar Konstitucijoje įtvirtintas pusiau prezidentinis režimas nekelia grėsmės politinės sistemos stabilumui ir ar nereikėtų Lietuvoje pereiti prie grynai parlamentinės politinės sistemos. Tokių pasiūlymų esmė – prezidentas turi būti renkamas ne tiesioginiais ir visuotiniais rinkimais, o parlamente ar specialioje prezidento rinkimams sudarytoje institucijoje.

Kaip parodė Seimo specialiosios komisijos tyrimai, tiesiogiai renkamas prezidentas gali mėginti praplėsti savo galias – ne tik vykdyti užsienio politiką, daryti įtaką įstatymų leidybos procesui bei iš dalies kontroliuoti teisėsaugos institucijas (pirmiausia Seimui siūlydamas skirti ar tiesiogiai skirdamas jų vadovus), bet ir kištis į vyriausybės valdymo sferą. Konstitucinis Teismas nustatė, kad kai kurie šių R. Pakso ir jo komandos bandymų buvo neleistini ir galėjo trikdyti įprastinį politinės sistemos funkcionavimą. Tai sukėlė diskusijas dėl pusiau prezidentinės sistemos efektyvumo ir net paskatino konkrečius siūlymus pereiti prie parlamentinės sistemos. Bandymai neformaliai padidinti prezidento galias vedė prie parlamentinių partijų silpninimo – politinė įtaka valstybėje galėjo persiskirstyti ir atitekti neformalioms interesų grupėms, kurios neturi jokio atskaitomybės prieš visuomenę mechanizmo.

Konstitucinio Teismo sprendimai ir R. Pakso apkaltos procesas gražino buvusį galių balansą. Prezidento krizė iš dalies galėjo sukelti priešingą poveikį – susilpnėjus prezidento institucijos autoritetui, Seimo ir Vyriausybės bei partijų įtaka galėjo išaugti net labiau nei iki prezidentinė krizės. Imta svarstyti pasiūlymus dėl Konstitucijos pataisų, kurios pakeistų pusiau prezidentinį valdymo tipą į parlamentinį.

Teoriškai Lietuvos politinio režimo posūkis griežto parlamentarizmo link turėtų sustiprinti politines partijas. Seimo ar rinkikų institucijos renkamas prezidentas praktiškai jau nebebūtų politinės sistemos balanso dalis, jis atliktų greičiausiai tik reprezentacines valstybės vadovo funkcijas. Esminius politinius sprendimus lemtų Seimo ir Vyriausybės valia, taigi – valdančioji partija ar partijų koalicija. Tokia situacija turėtų lemti didesnę interesų grupių paramą (ir spaudimą) politinėms partijoms, nes tik per jas taptų įmanoma išreikšti savo interesus ir siekti palankių politinių sprendimų. Tačiau interesų grupės padidintų savo dėmesį ne visoms, o tik parlamentinėms partijoms, galinčioms laimėti solidų Seimo mandatų skaičių ir įgyti galimybę nustatyti Vyriausybės politikos kryptį ar deleguoti savo atstovus į vykdomosios valdžios struktūras. Seimo rinkimai taptų svarbiausiu (ir nacionaliniu lygiu vieninteliu) interesų susidūrimo mūšiu, kurio rezultatai nulemtų, kokia politika bus vykdoma artimiausius ketverius metus.

Tai turėtų dar labiau skatinti partijų jungimąsi į didesnes, ideologiniu pagrindu besivienijančias partijas. Pastaruoju metu šis procesas Lietuvos partijų sistemoje tampa vis akivaizdesnis: 2003 m. susijungė Centro sąjunga ir Liberalų sąjunga, prie konservatorių prisijungė Lietuvos dešiniųjų sąjunga bei Politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

Tiesioginių prezidento rinkimų panaikinimas panaikintų pretekstą kurti ir “vieno asmens” partijas, kurių svarbiausias tikslas – iškelti savo lyderį prezidento rinkimuose ir sukurti

prezidentinės kampanijos rėmėjų tinklą šalyje (pvz., tokios strategijos laikėsi Liberaldemokratų partija, susikūrusi 2002 m., t.y. prieš prezidento rinkimus).

Idealiu atveju tai sudarytų sąlygas Lietuvos politinėms partijoms stiprėti, jungtis į stambias politines struktūras, kuriose egzistuotų sveika konkurencija, padedanti išskirti profesionaliems politikams ir partijų lyderiams. Vis dėlto tai daugiau teorinis scenarijus.

Reali partinės sistemos transformacija gali pareikalauti daug laiko ir būti gerokai sunkesnė dėl šių svarbiausių priežasčių:

1. **Padidėtų interesų konflikto Seime galimybė.** Perskirstant valdžios galias (iš prezidento institucijos jas perduodant Seimui arba Vyriausybei) kiltų nemaža sumaištis. Iš vienos pusės, Seimas turėtų prisiimti daugiau funkcijų ir įgaliojimų, kuriuos šiuo metu turi prezidentas. Net paviršutiniškai vertinant Seimo darbo efektyvumą gali kilti rimtų abejonių, ar Seimas pajėgus prisiimti dar daugiau funkcijų. Greičiausiai prireiktų ne vienos parlamento kadencijos, kad partijų atstovai Seime įprastų sklandžiai ir net rutiniškai dirbti pagal naujus politinio proceso mechanizmus. Iš kitos pusės, interesų grupės savo dėmesį sutelktų į Seimo narius, kaip svarbiausius įtakos objektus. Tai dar labiau apsunkintų nešališką įstatymų leidybos procesą.
2. **Gali sumažėti bendras visuomenės pasitikėjimas politine valdžia.** Politinių partijų stiprinimas neatsiejamas nuo visuomenės pasitikėjimo partijomis ir jų svarbiausia politinės veiklos scena – Seimu. Kaip rodo įvairios visuomenės apklausos, iki prezidento skandalo pasitikėjimas politinėmis partijomis ir Seimu buvo pats mažiausias. R. Pakso skandalas nubloškė pasitikėjimą prezidentūra dar žemiau ir šiek tiek pakėlė Seimo reitingus. Tai galėjo tapti puikia proga Seimui pataisyti savo įvaizdį, tačiau ilgalaikės pasitikėjimo Seimu perspektyvos buvo sužlugdytos dėl 2004 m. vasarą kilusio korupcijos skandalo, į kurį buvo įtraukti beveik visų tradicinių partijų atstovai. Be to, artėjant 2004 m. rinkimams Seime dar labiau turėtų pagausėti radikalių ir populistinių deklaracijų. Tai neišvengiamai dar labiau sužlugdytų Seimo reputaciją. Todėl sutelkti politinės įtakos ir reikšmės centrą į instituciją, kuri turi mažiausią visuomenės pasitikėjimą – reikštų rizikuoti visos politinės sistemos legitimumu ir piliečių pasitikėjimu savo valstybe apskritai. Tik mažėjant Seime radikalų ir populistų skaičiui, galima tikėtis, kad Seimas, o kartu ir politinės partijos, ilgainiui įgys didesnę visuomenės pasitikėjimą.

Taigi nors po prezidento krizės buvo kilusios tam tikros prielaidos politinės sistemos transformacijai, galinčiai iš esmės pakeisti pusiau prezidentinę sistemą. Tačiau dėl silpnų politinių partijų tokios transformacijos artimiausiu laikotarpiu labai mažai tikėtinos. **Lietuvos partijos trumpuoju laikotarpiu nepasirengusios įgyvendinti politinės sistemos transformaciją nuo pusiau prezidentinio valdymo prie parlamentarizmo.**

1.2. Rinkimų sistemos transformavimas

Kitas svarbus veiksnys, galintis daryti įtaką partinei sistemai, yra rinkimų sistemos modifikacijos.

Keisti rinkimų sistemą ragina Darbo partijos lyderis V.Uspaskichas. Dar gerokai prieš Darbo partijos įkūrimą V.Uspaskichas ėmė skelbti savo idėjas, jog reikia atsisakyti proporcinės rinkimų sistemos, nes žmonės nepasitiki politinėmis partijomis ir linkę balsuoti tik už asmenybes. 2003 m. buvo vykdyta piliečių parašų rinkimo akcija paremti šį pasiūlymą. V.Uspaskicho inicijuotos akcijos metu buvo surinkta daugiau kaip 300 tūkst. parašų, tačiau Vyriausioji rinkimų komisija didelę dalį parašų pripažino negaliojančiais ir Seimui neprireikė svarstyti Seimo rinkimų įstatymo pataisų.

V.Uspaskicho inicijuota parašų rinkimo akcija buvo labiau skirta ne tiek pasiekti deklaruojamą tikslą – pakeisti rinkimų sistemą, bet padidinti savo populiarumą ir parengti visuomenę savo naujos partijos kūrimui. Toks žingsnis turėjo pateisinti tolimesnius V.Uspaskicho sprendimus – kurti savo partiją, nes jei nepavyksta pakeisti rinkimų sistemos, reikia prie jos prisitaikyti ir siekti savo tikslų per politinę partiją.

Vis dėlto šis atvejis parodė, kad visuomenė palankiai sutiktų tokį rinkimų sistemos pakeitimą. Tai patvirtina ir visuomenės nuomonės apklausa. 2004 m. liepos 7 – 11 d. „VILMORUS“ atliktos apklausos duomenimis, net **71,7 proc. apklaustųjų norėtų, kad būtų panaikintas balsavimas už partijų sąrašus** ir būtų balsuojama tik už atskirus politikus.

Todėl išlieka svarbus klausimas – kaip galėtų keistis Lietuvos partinė sistema, atsisakius proporcinio balsavimo “už partijų sąrašus”.

Klasikinės partijų sistemų teorijos teigia, kad proporcinio atstovavimo rinkimų sistemos palankios daugiapartinės sistemos formavimuisi. Netgi manoma, kad proporcinis atstovavimas skatina partijų skaičiaus augimą.

Vis dėlto Lietuvos rinkimų patirtis rodo, kad mažesnės partijos savo atstovus į Seimą gali deleguoti tik laimėdamos vieną ar kelias vietas vienmandatėse apygardose. 2000 m. rinkimų į Seimą metu tik 4 partijos sugebėjo perlipti 5 proc. barjerą pagal proporcinę rinkimų sistemą. 2004 m. rinkimuose į Europos Parlamentą 7 partijos (koalicijos) surinko daugiau kaip 5 proc. balsų (nors mandatus dalijosi tik 6 partijos – Lenkų rinkimų akcijos ir Rusų sąjungos koalicija “Kartu mes jėga!” surinko mažiau balsų, nei būtina kvota mandatui gauti). **Būtent šis rinkiminis barjeras iš dalies “filtruoja” mažesnes partijas ir Seime neleidžia mažesnėms ar radikalesnėms partijoms daryti didesnę įtaką sprendimų priėmimo procesui.**

Parlamentinių partijų skaičiui įtakos gali daryti ir mažoritarinės rinkimų sistemos tipas – ar būtų taikoma vieno turo paprastos daugumos sistema, ar dviejų turų. Klasikinės partinių sistemų teorijos teigia, kad vieno turo paprastos daugumos rinkimų sistema ilguoju laikotarpiu skatina dvipartinės sistemos susiformavimą. Tačiau **nesusiformavusioje partinėje sistemoje tai gali turėti nors ir trumpalaikį, tačiau priešingą efektą – sulaukus sąlygiškai mažesnio rinkėjų palaikymo į parlamentą gali būti išrinkta daugiau populistinių jėgų atstovų.**

Lietuvoje politinės partijos nėra palankiai vertinamos ir pilietinė visuomenė nėra stipri, todėl proporcinės sistemos atsisakymas galėtų turėti neigiamų pasekmių politinės sistemos stabilumui dėl šių svarbiausių priežasčių:

1. **Tikėtina, kad padaugėtų mažesnių Seimo frakcijų.** Mažesnės partijos, veikiant dabartinei proporcingai sistemai, stengiasi suformuoti bendrus sąrašus ar patekti į stipresnės partijos rinkimų sąrašą. Atsisakius proporcingos rinkimų sistemos, visos jėgos būtų skirtos kelioms rinkimų apylinkėms, kuriose mažesnių partijų atstovai turi galimybę laimėti.
2. **Taptų sunkiau suformuoti stabilią daugumą.** Tai būtų neišvengiama frakcijų skaidymosi pasekmė. Vienmandatėse apygardose išrinkti politikai būtų mažiau susaistyti partinių struktūrų, todėl net ir tos pačios partijos nariai gali būti nelinkę derinti savo pozicijų pagal partijos reikalavimus.
3. **Net suformavus daugumą, išliktų didesnė vyriausybės krizių tikimybė.** Įvairių šalių patirtis rodo, kad kuo daugiau partijų sudaro koalicinę vyriausybę, tuo didesnė rizika, kad kuri nors koalicijos narė mėgins “šantažuoti” savo partnerius ir reikalauti įvairių politinių dovanėlių (postų, įstatymų pataisų ir t.t.). Be to, vyriausybė, sudaryta iš skirtingų ideologinių pažiūrų ir interesų partijų, rizikuoja, kad jos vykdoma politika bus nenuosekli, prieštaringa, todėl – neefektyvi bei didinanti rinkėjų nepasitikėjimą.
4. **Mažoritarinė rinkimų sistema mažintų rinkėjų pasirinkimo laisvę.** Iš pirmo žvilgsnio tai gali atrodyti paradoksaliai, tačiau partijos, siekdamos maksimizuoti savo galimybes, stengtųsi derinti kandidatus vienmandatėse apygardose su savo partneriais – dalytis rinkiminėmis apygardomis. Todėl gali susiklostyti situacijos, kai dalis rinkėjų savo apylinkėje nerastų savo remiamos partijos kandidatų arba galės balsuoti tik už vieną dešinės ar kairės pakraipos atstavą. Tam tikromis aplinkybėmis toks sistemos pakeitimas ilgainiui gali lemti rinkėjų aktyvumo sumažėjimą.

Bet kuriuo atveju rinkimų sistemos keitimas artimiausiu metu nepasitarnautų partinės sistemos stiprinimui. Dėl palyginti trumpo laiko, kai Lietuvoje egzistuoja demokratinė rinkimų sistema, nesusiformavusiai stabiliai partinei sistemai tektų išgyventi dar vieną didžiulį sukrėtimą. Ilgesnėje perspektyvoje galbūt toks rinkimų sistemos pakeitimas būtų vertas dėmesio, jei galutinai konsoliduotųsi kairiųjų ir dešiniųjų pakraipų partijos (pvz., būtų po dvi stiprias kairiąsias ir dešiniąsias partijas, kurios neleistų reikšmingos rinkėjų dalies perimti naujoms, radikalioms ar antisisteminėms partijoms).

Darbo partija, bent jau savo viešose deklaracijose, neatsisako ketinimų keisti Seimo rinkimų sistemą. Tokia nuostata užfiksuota Darbo partijos programoje. Todėl negalima atmesti tikimybės, kad po 2004 m. Seimo rinkimų tokie ketinimai bus įgyvendinami praktiškai. Vis dėlto politologai pripažįsta, kad politinės partijos yra linkusios išlaikyti tokią rinkimų sistemą, kuri palankiausia egzistuojančios partinės sistemos išsaugojimui. Nepritarimą V. Uspaskicho iniciatyvoms buvo pareiškę beveik visų svarbiausių politinių partijų atstovai. Todėl nenuostabu, kad iki 2004 m. Seimo rinkimų nė viena įtakinga politinė jėga nebandė iš esmės keisti rinkimų sistemos ir pasitenkino tik jau beveik tradicinių rinkimų įstatymo taisymu – bandymu manipuluoti vieno ir dviejų rinkimų turų sistema renkant parlamentarus vienmandatėse rinkimų apygardose. Gali būti, kad laimėjusi Seimo rinkimus Darbo partija taip pat “susitaikys” su esama rinkimų sistema, ypač jeigu pasirodys, kad pagal partijos sąrašą į Seimą buvo išrinkta daugiau partijos narių nei vienmandatėse apygardose.

1.3. Partijų ir politikų lobizmo ir finansavimo mechanizmai

Nors ir ne taip pastebimai kaip prieš tai aptarti veiksniai, besiformuojančiai partinei sistemai įtaką gali daryti ir teisiškai reguliuojami ar neformalūs partijų ir politikų finansavimo bei lobizmo mechanizmai.

R. Pakso ir galimos Seimo narių korupcijos skandalai labai padidino dėmesį iniciatyvoms, kaip reikėtų tobulinti pinigų patekimo į politinę sistemą mechanizmą. Beveik visuotinai tapo pripažįstama, kad viena iš svarbiausių prezidento pažeidžiamumo priežasčių tapo jo priklausomybė nuo dosniausio R. Pakso rinkimų kampanijos rėmėjo J. Borisovo. Valstybės institucijų nesugebėjimas užtikrinti skaidrios rinkimų kampanijos finansavimo kontrolės ir praktiškai jokios atsakomybės už pažeidimus nebuvimas tapo itin akivaizdus. Kaip konstatavo Seimo Laikinoji komisija, R. Pakso rinkimų kampanija buvo finansuojama pažeidžiant Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymą.

Seimo narių galimos korupcijos skandalas dar skaudžiau atskleidė niūrią tiesą – lobizmo įstatymas Lietuvoje iš esmės neveikia, o politinės partijos ar kai kurie jų nariai gali naudotis nedeklaruojamomis pajamomis iš verslo interesų grupių.

Tai priverstė politikus prabilti apie partijų finansavimo sistemos pakeitimus ar siūlyti alternatyvius šaltinius, kaip būtų galima gauti pinigų politinėms kampanijoms.

Vienas populiariausių siūlymų, pasigirdęs dar prezidento skandalo įkarštyje, buvo raginimas uždrausti politines partijas ir kandidatus finansuoti juridiniams asmenims. Apie galimybę svarstyti, ar verta leisti finansuoti rinkimų kampanijas juridiniams asmenims, užsiminė Seimo Laikinosios komisijos pirmininkas A. Sakalas. Tačiau dauguma politinių partijų nelinkusios atsakyti juridinių asmenų teikiamos paramos ir teigia, kad tai neužkirstų kelio pažeidinėti politinių partijų finansavimo tvarką – įmonių pinigai būtų perduodami partijoms per fizinius asmenis.

Politikai labiau sutaria dėl to, kad reikia didinti partijų finansavimą iš biudžeto. Siekiant apriboti galimybę finansuoti politiką nešvariais pinigais, tiek valdantieji socialdemokratai, tiek opozicijoje esantys konservatoriai prieš patvirtindami 2004 m. nacionalinį biudžetą siūlė iš jo didinti partijų finansavimą.

Dabar biudžetinis politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimas yra beveik simbolinis: 2003 m. Valstybės biudžete buvo numatyta 483 tūkst. Lt dotacija partijoms, atstovaujamos Seime. 2004 m. buvo numatyta partijoms skirti apie 1 mln. litų. Šie pinigai padalinami partijoms proporcingai pagal rinkimuose laimėtų vietų Seime skaičių. Finansų ministras A. Butkevičius patvirtino, kad patikslinus 2004 m. biudžetą papildomai visoms politinėms partijoms turėtų būti skirta apie 10 mln. litų.

Pagal Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą, Valstybės biudžeto dotacija politinėms partijoms negali viršyti 0,1 proc. valstybės biudžeto paprastųjų išlaidų.

Po ilgų diskusijų rugpjūčio 23 d. buvo priimtas Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas, kuriame užfiksuotas politinių partijų finansavimo modelis yra palankesnis didelėms parlamentinėms partijoms (pvz., nustatant partijų finansavimo iš biudžeto tvarką). Todėl šis įstatymas leistų dar labiau padidinti atotrūkį tarp didžiųjų ir mažesnių partijų. Taip pat buvo nutarta skirti papildomus 5 mln. litų parlamentinėms partijoms, tačiau į šias lėšas negalės pretenduoti jau po 2000 m. rinkimų susikūrusios Liberalų demokratų partija ir Darbo partija. **Tai palanku tradicinėms partijoms, turinčioms savo atstovų ne tik Seime, bet ir savivaldybėse.**

Pastarieji skandalai išryškino takoskyrą tarp didžiųjų parlamentinių partijų ir mažųjų, radikaliųjų ir populistinių partijų. Vykstant kovai tarp didžiųjų partijų, mažosios partijos prarado bet kokias galimybes būti pastebėtom. Todėl tikėtina, kad politinės sistemos sukretimas paskatins mažesniąsias partijas šlietis prie didžiųjų. Tokią tendenciją patvirtina pasirengimas 2004 m. Seimo rinkimams, kuomet partijos skelbia formuosiančios rinkimų judėjimus ar politinio lyderio vardo sąrašus, į kuriuos kviečiami burti mažesnių partijų atstovai ar tiesiog “visuomenės lyderiai”. Galbūt ilgainiui tai padės sustiprėti partinei sistemai.

Apibendrinant, svarbiausios dabartinės Lietuvos partinės sistemos charakteristikos būtų šios:

1. Lietuvos partinė sistema nėra galutinai susiformavusi. Tai lemia palyginti trumpa demokratinių rinkimų tradicija, silpna pilietinė visuomenė ir silpnos, menko pasitikėjimo politinės partijos.
2. Daugiapartinės sistemos formavimasi lemia Konstitucijoje užfiksuotas pusiau prezidentinis valdymo tipas (leidžiantis partijoms, neturinčioms stiprios partinės struktūros, tačiau vadovaujamos charizmatinio lyderio, pretenduoti į vieną reikšmingiausių politinių postų) ir mišri rinkimų sistema, kuri skatina partijas rengti rinkimų sąrašus ir pritraukti bent 5 proc. rinkėjų paramos.
3. Lietuvoje egzistuoja daugiapartinė sistema, kurioje periodiškai gali iškilti viena dominuojanti partija. Tai lemia valdančiųjų partijų nesugebėjimas ilgesnį laiką (bent dvi kadencijas iš eilės) užsitikrinti rinkėjų paramą.
4. Nuosaikaus pliuralizmo partinė sistema transformuojasi į kraštutinio ir poliarizuoto pliuralizmo sistemą.
5. Politinės krizės prezidento ir Seimo institucijose labai pakenkė partinės sistemos stabilumui ir nuosekliam stiprėjimui. Susikompromitavusios tradicinės partijos ne tik sudarė prielaidas iškilti naujai dominuojančiai partijai, bet ir keisti iš esmės visą partinę sistemą.

2. Sisteminės partijos

Sisteminėmis partijomis šiame tyrime laikomos tos parlamentinės partijos, kurios siekia **išlaikyti egzistuojančią politinę sistemą ir jos legitimumą**, t.y. savo veiksmais sąmoningai nenori pakeisti Lietuvos politinės sistemos bei valdymo tipo ar sumažinti šios sistemos

legitimumo. Be to, tyrime aptariamos tik relevantinės partijos, t.y. turinčios galimybių 2004 m. rinkimuose į Seimą gauti pakankamai mandatų, kad galėtų formuoti Vyriausybę arba tapti valdančiosios koalicijos narėmis.

Šiuo metu **sisteminėmis relevantinėmis** partijomis galima laikyti **keturias** partijas: Naująją sąjungą (socialliberalus) (NS), Lietuvos socialdemokratų sąjungą (LSDP), Liberalų ir centro sąjungą (LiCS), Tėvynės sąjungą (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (TS).

2.1. Naujoji sąjungą (socialliberalai)

2.1.1. Tikslai ir uždaviniai

Faktiškai Naujoji sąjungą (NS) buvo pradėta kurti A.Paulauskui kandidatuojuant į prezidento postą 1997 metais. Jam pralaimėjus šiuos rinkimus, buvo galutinai apsispręsta kurti naują politinę partiją. Steigiamasis NS suvažiavimas įvyko 1998 m. gegužės 25 dieną.

Ilgą laiką NS buvo laikoma „**vieno lyderio**“ (A.Paulausko) partija, prie kurios yra prisišlieję ir įvairūs radikalai (pvz., NS frakcijoje buvo tokie radikalai kaip R.Pavilionis bei E.Klumbys). Tačiau pastaruoju metu NS šio įvaizdžio lyg ir atsikratė: minėti radikalūs politikai nebėra NS frakcijos nariai, o V.Blinkevičiūtės dalyvavimas 2004 m. prezidento rinkimuose ir ministrų A.Valionio, V.Markevičiaus, taip pat kitų partijos narių aktyvumas paneigia „vieno lyderio“ partijos įvaizdį. Be to, svarbu pažymėti, jog anksčiau NS buvo siejama su V.Uspaskichu (vos ne visuotinai buvo pripažįstama, kad jis mainais už finansinę paramą NS gavo Seimo Ekonomikos komiteto pirmininko postą). Tačiau V.Uspaskichui įkūrus Darbo partiją, NS šiuo metu jau faktiškai nebetapatinama su šiuo politiku.

Po 2000 m. rinkimų į Seimą NS buvo sudariusi „**Naujosios politikos**“ **koaliciją** kartu su tuometine Lietuvos liberalų sąjungą, vadovaujama R.Pakso, Lietuvos centro sąjungą bei Lietuvos moderniųjų krikščionių demokratų sąjungą. 2001 m. liepos mėn. šiai koalicijai iširus, NS sudarė valdančiąją koaliciją kartu su LSDP. Šių dviejų partijų bendradarbiavimas iki šiol yra gana nuoseklus ir esminių sukrėtimų nepatyrė.

NS ir LSDP bendradarbiavimas pastaruoju metu darosi vis glaudesnis. Galima teigti, kad pastebimai ryškėja NS ir LSDP jungimosi tendencija. 2004 m. vasario mėn. NS ir LSDP pasirašė susitarimą dėl bendradarbiavimo iki 2004 m. Seimo rinkimų ir po jų, o 2004 m. rugpjūčio mėn. pradžioje paskelbta, kad NS ir LSDP rinkimuose į Seimą dalyvaus sukūrusios bendrą koaliciją „A.Brazausko ir A.Paulausko koaliciją „Už darbą Lietuvai“. Be to, neatmetama galimybė, kad po rinkimų (ypač jei jie šioms partijoms bus sėkmingi) bus pradėtas ir oficialus partijų jungimosi procesas.

Partijų jungimosi motyvas: **išlikti valdančiąją koaliciją**. Skiriasi tik šio išlikimo užtikrinimo būdai: LSDP esminis interesas yra naujo lyderio paieška, o NS – išlikti valdžioje (arba peržengti rinkiminį 5 proc. barjerą). Naujuoju bendros partijos lyderiu tapus A.Paulauskui, ši partija sustiprintų savo galimybes išlikti pakankamai įtakinga politinė jėga. Faktiškai galima teigti, kad NS „išlikimo garantas“ yra vienijimasis su LSDP. Tačiau ir tokiu atveju kyla grėsmė, kad LSDP

tiesiog „absorbuos“ NS. Tai, kad LSDP nelaiko NS pagal potencialą sau lygia partija, liudija ir bendro rinkimų sąrašo sudarymo principas: jis būti sudarytas pagal formulę „1:2,5“, t.y. 100 vietų atiteko LSDP, o 41 – NS (tačiau net ir tokiam santykiui prieštaravo kai kurie LSDP nariai). Be to, pirmoji vieta sąrašė atiteko ne A.Paulauskui, o Č.Juršėnui, pirmajame dvidešimtuke aiškiai vyrauja LSDP atstovai (13 vietų), o vienmandatės apygardos irgi pasidalytos LSDP naudai: 50-yje apygardų kandidatus kels LSDP, 20-yje - NS.

Kita vertus, NS ir LSDP gali nepavykti sukurti bendros partijos dėl vidinio LSDP pasipriešinimo (ypač iš buvusių LDDP narių). Jau dabar pasigirdo viešų nusiskundimų, kad bendros koalicijos kūrimas nebuvo suderintas su LSDP skyriais. Tai liudija egzistuojant dar vieną potencialią grėsmę – jei reikšminga dalis dabartinės LSDP nepripažins A.Paulausko realiu autoritetu ir partijos lyderiu, jam gali nepavykti konsoliduoti naujos bendros partijos ir ji bus fragmentuota bei silpna. Taigi A.Paulauskui tenka esminis uždavinys – perimti A.M.Brazausko, kaip LSDP charizmatinio lyderio, funkcijas.

Kalbant apie **programinius NS tikslus**, reikėtų pažymėti, jog prieš 2000 m. NS labai aktyviai propagavo „naujos politikos“ idėją. Savo programą ji pavadino „naujos politikos programa“. Jos deklaruojama esmė – „valdžia, įgyvendindama naują politiką, privalo užtikrinti makroekonomikos stabilumą, įgyvendinti racionalią mokesčių sistemą ir remti verslą, kuriantį darbo vietas, skatinti piliečių savarankiškumą, o ne priklausomumą, parengti žmones darbui, gerinti švietimą ir infrastruktūrą.“ Tačiau iširus NS ir tuometinės Lietuvos liberalų sąjungos valdančiajai koalicijai ir NS sudarius koaliciją su LSDP, „naujos politikos“ idėja iš esmės buvo pamiršta, nors oficialiai NS programa išliko ta pati.

Beje, įdomu pažymėti tai, kad **NS yra iš esmės vienintelė politinė partija, aktyviai propaguojanti naujosios Lietuvos užsienio politikos idėjas**. Tiesa, nėra aiški visos partijos nuomonė šiuo klausimu, nes aktyviai ir viešai už naujuosius Lietuvos užsienio politikos prioritetus pasisako tik A.Paulauskas ir A.Valionis.

2.1.2. Populiarumas ir elektoratas

Iširus „Naujosios politikos“ koalicijai, NS populiarumas **nuolat mažėjo**: 2000 m. rinkimuose į Seimą NS gavo 19,64 proc. balsų, 2002 m. rinkimuose į savivaldybių tarybas – jau tik 8,85 proc., 2004 m. rinkimuose į EP NS iš viso neperžengė rinkiminio barjero. Jei NS rinkimuose į Seimą dalyvautų kaip atskira partija, labai stipriai rizikuotų iš viso nepatekti į Seimą (išskyrus tuos NS narius, kurie laimėtų rinkimus vienmandatėse apygardose).

1 lentelė. Naujosios sąjungos populiarumas

	VILMORUS ³ balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai į Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už Naująją sąjungą (socialliberalus)	3,4	4	4,9	4,85	3,2

Remiantis naujausiomis VILMORUS apklausomis, **svarbiausios NS elektorato charakteristikos** yra šios:

- **vidutinio amžiaus** (30-39 metų) rinkėjai;
- **vidurinę ir specialų vidurinę** išsilavinimą turintys rinkėjai. Tarp turinčių aukštąjį išsilavinimą parama yra daug mažesnė;
- rinkėjų **parama nuo turimų pajamų faktiškai nepriklauso**. Labiau linkę remti mažas bei didesnes negu vidutines pajamas turintys rinkėjai;
- **geografiškai išsibarstę**. Daugiausia – kaimuose bei didžiuosiuose miestuose, išskyrus Vilnių;
- rinkėjų **parama faktiškai nepriklauso nuo profesijos**. Labiausiai paremti linkę namų šeimininkės, mažiausiai – pensininkai;
- **nekonsoliduotas, pasyvus, inertiškas, lengvai pasiduodantis populizmui ir manipuliacijoms**;
- kartu tai yra elektoratas, kurio **nemaža dalis yra iš esmės linkusi balsuoti už Darbo partiją**. Pavyzdžiui, iš prezidento rinkimuose balsavusių už V.Blinkevičiūtę didžiausia dalis (12,7 proc.) balsuotų būtent už Darbo partiją.

2.1.3. Potencialas

NS veikia visoje Lietuvoje: partija turi 60 skyrių. Deklaruojamas NS narių skaičius – 4,5 tūkstančio. Partijai nuo pat jos įkūrimo vadovauja A.Paulauskas. Tiesa, jam laikinai einant Prezidento pareigas, 2004 m. kelis mėnesius partijai laikinai vadovavo V.Blinkevičiūtė. NS pirmininkas turi 4 pavaduotojus: V.Blinkevičiūtę, G.Jakavonį, A.Ramanauską, A.Skardžių. NS atsakingasis sekretorius – V.Plusnis.

Po 2000 m. rinkimų į **Seimą**, NS vadovas A.Paulauskas buvo išrinktas Seimo pirmininku. Be to, 2004 m. balandžio – liepos mėn. jis laikinai ėjo ir Respublikos prezidento pareigas.

2000 m., iš karto po Seimo rinkimų, NS frakcijoje buvo 26 nariai, šiuo metu frakcijoje yra tik 19 narių. Tai, beje, liudija ir tam tikrą NS vidinės konsolidacijos stoką: partijos narių **faktiškai**

³ Vertinant politinių partijų populiarumą, šiame tyrime pateikiami „Vilmorus“ atliktų visuomenės nuomonės apklausų duomenys. Tai lėmė dvi pagrindinės priežastys: *pirma*, „Vilmorus“ naudojama metodika leidžia gauti objektyvesnius rezultatus (lyginant su kitomis visuomenės nuomonės tyrimų agentūromis); *antra*, būtent „Vilmorus“ 2004 m. liepos 8-11 d. atliko visuomenės nuomonės apklausą, kurioje buvo pateikti specialiai šiam tyrimui suformuluoti 18 klausimų. Tyrimo eigoje autoriai taip pat naudojos ir „Baltijos tyrimų“ bei „Spinter“ agentūrų duomenimis.

nesaisto tvirtos ideologinės nuostatos, o esminis dalies partijos narių interesas būti partijoje – užimamas postas. Frakcijos seniūnas – NS pirmininko pavaduotojas A.Ramanauskas. Tiesa, NS, palyginti su kitomis frakcijomis, turi neproporcingai daug Seimo komiteto pirmininkų postų – net 5. Tiesa, NS yra atitekęs tik vienas komiteto pirmininko pavaduotojo postas.

NS dabartinėje **Vyriausybėje** turi 5 ministrų postus: socialinės apsaugos ir darbo, švietimo ir mokslo, teisingumo, užsienio reikalų, žemės ūkio.

NS įtaka **savivaldybių** lygmenyje šiuo metu yra sumažėjusi. 2002 m. rinkimuose į savivaldybių tarybas NS gavo 8,85 proc. balsų ir laimėjo 138 mandatus 52 savivaldybėse. Tai vos ne dvigubai mažiau negu per 2000 m. rinkimus į savivaldybių tarybas: tada NS laimėjo 270 mandatų 60 savivaldybių.

Kalbant apie NS įtaką **kitoms valstybėms institucijoms**, įdomus faktas yra tai, kad būtent **NS turi nemažai įtakos specialiosioms tarnyboms** – VSD, STT, Generalinei prokuratūrai (nors pastarųjų dviejų tarnybų vadovai R.Pakso skandalo metu bene labiausiai palaikė R.Paksą ir Liberalų demokratų partiją, tačiau šiuo metu jų pozicijos yra daug švelnesnės). Be to, Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto vadovas taip pat yra NS atstovas – A.Sadeckas.

Apibūdinant NS **tarptautinius ryšius**, verta pažymėti, jog NS priklauso Liberalų internacionalui bei Europos liberalų, demokratų ir reformų partijų grupei. Be to, 1999 m. NS pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Latvijos partija „Jauna partija“ („Naujoji partija“) (lyderis – R.Paulas).

Rinkimuose į EP pagrindiniai NS **rėmėjai** buvo B.Lubys (AB „Achema“ skyrė 300 tūkst. Lt) bei UAB „Dujotekana“ (skyrė 100 tūkst. Lt). Be to, 98 tūkst. Lt skyrė ir UAB „Medita“. Pažymėtina tai, jog NS buvo daugiausia rinkimams į EP išleidusi partija – 919 tūkst. Lt (iš jų – 116 tūkst. Lt nuosavų partijos lėšų).

Per 2004 m. prezidento rinkimus V.Blinkevičiūtei paremti NS išleido 180 tūkst. Lt partijos lėšų. Iš viso V.Blinkevičiūtė savo rinkimų kampanijai išleido 862 tūkst. litų. Svarbiausi jos rinkimų kampanijos rėmėjai buvo UAB „Dujotekana“ (100 tūkst. Lt), AB „Rokiškio sūris“ (50 tūkst. Lt), UAB „Šildymo technologijų centras“, UAB „Norvelita“ (40 tūkst. Lt).

Vertinant **žiniasklaidos** palankumą, verta pažymėti, jog NS (ir ypač A.Paulausko) atžvilgiu pozityviausiai yra nusitekę LTV, LNK bei „Lietuvos rytas“. Šis palankus požiūris ėmė formotis A.Paulauskui užėmus griežtą poziciją R.Pakso skandalo metu. Žiniasklaidoje A.Paulauskas vis dažniau imtas vadinti „valstybininku“. Vieni aršiausių NS (ir ypač A.Paulausko) kritikų žiniasklaidoje iki šiol buvo TV4 ir „Respublikos“ leidinių grupė. Tiesa, TV4 kontrolę perėmus B.Lubiui ir iš šios televizijos išėjus V.Gaiveniui bei R.Grinevičiūtei, tikėtina, kad televizija pakeis savo poziciją NS ir galbūt LSDP atžvilgiu.

Apibendrinant galima teigti, kad NS turi gana palankias sąlygas išnaudoti savo potencialą: jos lyderis A.Paulauskas yra gana populiarus, partija sugeba pritraukti dideles lėšas iš rėmėjų, žiniasklaida jai yra iš esmės palanki. Tačiau esminė problema yra tai, jog pati partija stokoja

vidinių žmogiškųjų resursų, jos narių nevienija bent kiek aiškesnės ideologinės nuostatos ir todėl partija nesugeba efektyviai išnaudoti palankių aplinkybių.

2.2. Lietuvos socialdemokratų partija

2.2.1. Tikslai ir uždaviniai

Dabartinė LSDP yra sukurta dviejų partijų – Lietuvos demokratinės darbo partijos (LDDP) ir Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) – pagrindu.

Partijai vadovauja A.M.Brazauskas. Nuo 2001 m. liepos mėn. LSDP kartu su NS sudaro valdančiąją daugumą, o koalicinei Vyriausybei vadovauja A.M.Brazauskas.

Realiai LDDP ir LSDP vienijimasis prasidėjo dar 2000 m., rengiantis rinkimams į Seimą. Buvo sudarytas bendras kandidatų sąrašas – „Algirdo Brazausko socialdemokratinė koalicija“, į kurią susijungė LSDP, LDDP, Lietuvos rusų sąjunga ir Naujoji demokratija. Formaliai LDDP ir LSDP jungimasis buvo baigtas 2001 m. sausio mėnesį. Jungtinė partija buvo pavadinta LSDP.

LDDP ir LSDP jungimasis iš esmės buvo naudingiausias LDDP. LSDP *de facto* buvo prijungta prie LDDP ir joje „ištirpo“, o naujoji partija pavadinta LSDP (nors iš tikro tai buvo LDDP pervadinimas). Kitaip tariant, šį jungimąsi galima įvardyti kaip viešųjų ryšių veiksmą, LDDP siekiant atsikratyti ekskomunistų įvaizdžio. Buvusios LDDP dominavimas dabartinėje LSDP yra akivaizdus: tiek partijos vadovybėje, tiek skirstant aukštus postus Seime bei Vyriausybėje, akivaizdžiai dominuoja buvusios LDDP atstovai. Be to, po 2004 m. liepos mėn. kilusio galimos Seimo narių korupcijos skandalo iš politinės veiklos faktiškai buvo eliminuotas „senosios LSDP“ atstovas V.P.Andriukaitis, kuris buvo bene realiausias A.M.Brazausko įpėdinis partijoje. Tai galima vertinti ir kaip kelio A.Paulauskui tapti suvienytos NS ir LSDP lyderiu atvėrimą. Šioje situacijoje nė vienas iš dabartinės LSDP lyderių neturi realių galimybių tapti alternatyva A.M.Brazauskui (nebent Č.Juršėnas, tačiau jo galimybės yra vertinamos skeptiškai).

Taigi LSDP esminis interesas yra naujo lyderio paieška. Naujuoju bendros partijos lyderiu tapus A.Paulauskui, ši partija sustiprintų savo galimybes išlikti pakankamai įtakinga politinė jėga. Kita vertus, NS ir LSDP jungimosi procesas gali susidurti su rimtomis kliūtimis: jau sudarinėjant bendrą rinkimų sąrašą, LSDP viduje išryškėjo opozicija partijų suartėjimui ir galimam jungimuisi. Partijų jungimosi procesu nepatenkintieji LSDP nariai netgi prabilo apie galimybę įkurti atskirą frakciją partijoje. Taigi dabartinė LSDP nepasižymi dideliu konsolidacijos laipsniu, o bendra NS ir LSDP partija potencialiai gali būti dar mažiau konsoliduota.

Vertinant LSDP programines nuostatas, verta pažymėti, kad jos **iš esmės atitinka tradicinius socialdemokratijos principus ir vertybes**: akcentuojamas socialinis teisingumas, galimybių lygybė, solidarumas, darbas, gerovės visiems valstybė.

Pateikdama savo veiklos rezultatus A.M.Brazausko Vyriausybė ypatingai akcentuoja ekonominius dalykus: gerus makroekonominius rodiklius, nacionalinio biudžeto vykdymą, mokesčių reformą, socialinių problemų sprendimą, nedarbo mažinimą, elektros energetikos ūkio reformą, ES lėšų panaudojimą ir panašiai.

Vertinant LSDP poziciją naujosios Lietuvos užsienio politikos atžvilgiu, galima pastebėti, kad šiems siekiams LSDP faktiškai pritaria, tačiau gana pasyviai. Aktyviau savo paramą yra išreiškęs tik G.Kirkilas. Kita vertus, nė vienas partijos narys viešai ir nekritikavo naujosios užsienio politikos principų ar prioritetų.

2.2.2. Populiarumas ir elektoratas

LSDP susiduria su ta pačia problema kaip ir NS – nuosekliu savo elektorato mažėjimu: 2000 m. rinkimuose į Seimą LSDP gavo daugiausia balsų – 31,08 proc., 2002 m. rinkimuose į savivaldybių tarybas – 21,28 proc., 2004 m. rinkimuose į EP - 14,43 proc. balsų. Tiesa, šis mažėjimas LSDP nėra toks potencialiai pražūtingas kaip NS – LSDP vis tiek išlieka antra pagal populiarumą politinė partija.

2 lentelė. Lietuvos socialdemokratų partijos populiarumas

	VILMORUS balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai į Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už Lietuvos socialdemokratų partiją	16,8	12,7	13,5	14,43	11,5

Remiantis naujausiomis VILMORUS apklausomis, **svarbiausios LSDP elektorato charakteristikos yra šios:**

- rinkėjų parama beveik **nepriklauso nuo amžiaus**. Šiek tiek labiau negu kitos amžiaus grupės remia vyresnio amžiaus rinkėjai;
- labiausiai remia **aukštąjį išsilavinimą** turintys rinkėjai;
- labiausiai remia **vidutinės pajamas** turintys rinkėjai. Mažiausiai uždirbantys ir remia mažiausiai;
- labiausiai remia **turintys specialisto išsilavinimą bei pensininkai**. Mažiausiai – namų šeimininkės ir bedarbiai;
- **Vilniaus ir nedidelių miestų** gyventojai;
- rusakalbiai (iš dalies ir lenkai);
- gana **aktyvus ir inertiškas** elektoratas. Iš LSDP rėmėjų net 70,7 proc. ketina dalyvauti Seimo rinkimuose, o dar 20,7 proc. – greičiausiai taip.

2.2.3. Potencialas

LSDP veikia visoje Lietuvoje: turi skyrius visose savivaldybėse. Tikslus narių skaičius taip pat nėra skelbiamas, tačiau yra žinoma, kad jis viršija 10 tūkstančių.

Partijos pirmininkas – ministras pirmininkas A.M.Brazauskas. Partijos pirmininkas turi 7 pavaduotojus. Partijos prezidiume yra 28 nariai.

LSDP frakcija Seime yra pati gausiausia – ją sudaro net 54 nariai. Be to, LSDP atstovai užima 8 komitetų pirmininkų postus (ERK pirmininko postas šiuo metu yra laisvas, tačiau jis irgi turėtų likti LSDP, todėl faktiškai LSDP turi 9 komitetų pirmininkų postus). Beje, komitetų pirmininkų postų pasiskirstymas yra gana aiškus indikatorius, rodantis buvusios LDDP dominavimą dabartinėje LSDP – iš 8 komitetų pirmininkų postų 5 yra atitekę buvusios LDDP atstovams. Komitetų pirmininkų pavaduotojų postai paskirstyti irgi panašiu principu: 4 iš 5 LSDP turimų komitetų pirmininkų pavaduotojų postų yra užimti buvusios LDDP atstovų.

Nuo 2001 m. liepos mėn. LSDP pirmininkas A.M.Brazauskas yra ir Vyriausybės vadovas. LSDP dabartinėje Vyriausybėje turi 8 ministrų postus: aplinkos, finansų, krašto apsaugos, kultūros, susisiekimo, sveikatos apsaugos, ūkio, vidaus reikalų. Beje, dabartinėje Vyriausybėje yra tik 2 „senosios LSDP“ atstovai: A.Butkevičius ir J.Olekas.

Savivaldybių lygmenyje LSDP taip pat yra viena iš įtakingiausių partijų: 17 miestų ir rajonų merų yra LSDP atstovai. Tiesa, LSDP nekontroliuoja nė vieno iš didžiųjų miestų.

LSDP priklauso Socialistų internacionalui bei Europos socialistų partijai.

Tradiciškai vienas dosniausių LSDP **rėmėjų** iki šiol buvo B.Lubys. Tačiau rinkimuose į EP jis LSDP finansiškai neparėmė. Šiuo metu vienas iš artimiausių LSDP rėmėjų yra „VP Market“: jos akcija per referendumą dėl narystės ES bei dirbtinai pakeltų kainų po 2004 05 01 mažinimo akcija buvo akivaizdi, nors ir netiesioginė parama LSDP ir A.M.Brazausko Vyriausybei. Tiesa, pažymėtina tai, kad nėra aiški finansinė „VP Market“ paramos apimtis, tačiau minėtas akcijas būtų galima įvardyti kaip politinę arba viešųjų ryšių paramą LSDP ir A.M.Brazauskui. Tiek rinkimuose į EP, tiek prezidento rinkimuose LSDP parėmė AB „YIT Kausta“. Tarp kitų stambiausių rėmėjų taip pat paminėtina viešoji įstaiga „Vizualinių komunikacijų studija“, UAB „Dalsta“, AB „Virgula“, UAB „Baltkalis“, UAB „Arvi cukrus“.

Rinkimams į EP partija išleido 554 tūkst. Lt (iš jų – net 301 tūkst. partijos lėšų). 2004 m. prezidento rinkimuose Č.Juršėnui paremti LSDP išleido 290 tūkst. Lt (iš viso Č.Juršėnas savo rinkimų kampanijai išleido 703 tūkst. litų.)

Vertinant **žiniasklaidos** palankumą, verta pažymėti, jog iš esmės visa nacionalinė žiniasklaida yra gana skeptiškai nusiteikusi LSDP (ypač A.M.Brazausko bei kitų buvusių LDDP narių) atžvilgiu. Daugiausia kritikos A.M.Brazauskas susilaukia iš „Lietuvos ryto“, „Respublikos“ bei „Veido“. Vis dėlto LSDP gali beveik visada pritraukti žiniasklaidos dėmesį. Kai kurie „senosios“ LSDP atstovai (A.Sakalas, J.Sabatauskas) žiniasklaidoje yra vertinami iš esmės palankiai.

Apibendrinant galima teigti, kad LSDP yra bene didžiausią administracinį potencialą turinti partija – jos skyriai yra gana įtakingi ir stiprūs beveik visose savivaldybėse. Tai yra ypač svarbu rinkimų kampanijos metu. Be to, partijos potencialą labai stiprina ir A.M.Brazausko charizmatinis autoritetas.

2.3. Liberalų ir centro sąjunga

2.3.1. Tikslai ir uždaviniai

Dabartinė LiCS įsteigta 2003 05 31 jungiamajame trijų partijų - Lietuvos liberalų sąjungos (LLS), Lietuvos centro sąjungos (LCS) ir Modernių krikščionių demokratų sąjungos (MKDS) - suvažiavime. Nors formaliai tai yra nauja partija, tačiau realiai žymi dalis partijos narių ir vadovų dalyvauja politikoje dar nuo Sąjūdžio laikų. Postai partijos vadovybėje padalyti proporcingai visų trijų susivienijusių partijų atstovams: partijos pirmininko postas atiteko buvusios LLS atstovui A.Zuokui, pirmojo pirmininko pavaduotojo – buvusios LCS atstovui K.Glaveckui, pirmininko pavaduotojo – buvusios MKDS atstovui V.Bogušiui.

Artėjant Seimo rinkimams, **LiCS pradėjo glaudžiau bendradarbiauti su TS**. 2004 m. rugpjūčio 26 d. LiCS ir TS pasirašė partijų susitarimą dėl bendradarbiavimo Seimo rinkimuose. Pagal šį susitarimą, partijos nekonkuruos viena su kita 20-yje vienmandačių apygardų bei rems viena kitos kandidatus antrajame rinkimų ture.

Glaudaus LiCS ir TS bendradarbiavimo motyvas yra kitoks negu NS ir LSDP. *Pirma*, mažai tikėtina, kad ateityje LiCS ir TS susivienys į bendrą partiją. Ideologinis jų pagrindas yra skirtingas. Be to, gana skirtingas yra ir jų elektoratas, todėl tokia susivienijusi partija netgi rizikuoja patraukti mažiau elektorato, negu dvi atskiros partijos. *Antra*, bent jau šių partijos lyderių retorika leidžia spėti, kad esminis glaudaus bendradarbiavimo motyvas yra neleisti Darbo partijai per rinkimus surinkti pakankamai balsų, kad ji taptų valdančiąja (arba valdančiosios koalicijos nare). Taigi ši LiCS ir TS nuostata yra iš esmės skirta paveikti neigiamais motyvais besiremiantį rinkėją: tą, kuris balsuodamas rinktųsi kurios nors iš šių partijų kandidatą ne todėl, kad yra linkęs balsuoti už jį kaip už asmenybę, bet todėl, kad yra linkęs neleisti Darbo partijai ateiti į valdžią.

Kita vertus, neatmestina galimybė, kad A.Zuokas, siekdamas būti valdžioje, po rinkimų vis dėlto ryšis formuoti koaliciją su Darbo partija. Neatmestina ir galimybė, kad LiCS sprendimas pirmuoju numeriu rinkimų į Seimą sąraše įrašyti iki šiol Darbo partijos remtą P.Auštrevičių yra žingsnis tokios potencialios koalicijos link. Tačiau tokiu atveju labai padidėja LiCS skilimo tikimybė: dalis partijos narių (ypač „senieji LLS nariai“) tai vertintų kaip ideologinę išdavystę ir atsiritotų nuo A.Zuoko.

Vertinant LiCS programines nuostatas, verta pažymėti, kad jos **iš esmės atitinka tradicinius liberalizmo principus ir vertybes**: deklaruojama, kad partija remiasi tokiomis vertybinėmis nuostatomis kaip žmogaus laisvė, orumas, sveikata, turto saugumas, lygios galimybės tobulėti. Teigiama, kad partija sieks sukurti sąlygas laisvos, atsakingos, aktyvios ir pilietiškos visuomenės formavimuisi.

Kalbant apie požiūrį į naująją **užsienio politiką**, įdomu yra tai, jog būtent LiCS narys (A.Gricius) buvo **vienintelis** politikas, kuris viešai kritikavo naująją Lietuvos užsienio politikos doktriną (tiesa, panašu, kad tai buvo vien tik jo asmeninė, o ne partijos nuomonė). Partija iš esmės yra orientuota į vidaus, ypač ekonominę, politiką.

2.3.2. Populiarumas ir elektoratas

2000 m. rinkimuose į Seimą tuometinė Lietuvos liberalų sąjunga gavo 17,25 proc. balsų, o Lietuvos centro sąjunga – 2,86 proc. balsų, 2002 m. rinkimuose į savivaldybių tarybas – tuometinė Lietuvos liberalų sąjunga gavo 10,26 proc. balsų, o Lietuvos centro sąjunga – 10 proc. balsų, 2004 m. rinkimuose į EP LiCS gavo 11,23 proc. balsų.

Beje, svarbu pažymėti tai, jog 2004 m. liepos mėn. kilęs skandalas dėl galimos kai kurių Seimo narių korupcijos labiausiai iš visų partijų lyderių pakenkė būtent LiCS vadovams. „Baltijos tyrimų“ atliktų apklausų duomenimis, jų reitingai 2004 m. liepos mėn. (lyginant su birželio mėn.) smarkiai sumažėjo: palankiai vertinančių A.Zuoką sumažėjo 13 procentinių punktų (26 proc. jį vertina palankiai, o 57 proc. nepalankiai), o palankiai vertinančių E.Gentvilą ir G.Steponavičių sumažėjo 9 punktais.

3 lentelė. Liberalų ir centro sąjungos populiarumas

	VILMORUS balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai į Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už Liberalų ir centro sąjungą	4,5	5,6	5,6	11,23	5,8

Remiantis naujausiomis VILMORUS apklausomis, **svarbiausios LiCS elektorato charakteristikos yra šios:**

- rinkėjų parama **labai priklauso nuo amžiaus**. Aktyviausi šalininkai – iki 39 m. rinkėjai, vyresnių parama yra daug mažesnė;
- rinkėjų parama **labai priklauso nuo išsilavinimo**. Remia faktiškai tik turintys aukštąjį išsilavinimą;
- taip pat rinkėjų parama **labai priklauso nuo pajamų**. Remia faktiškai tik didesnes negu vidutines pajamas gaunantys rinkėjai;
- parama taip pat gana **smarkiai priklauso nuo socialinės padėties**. Labiausiai remia specialisto išsilavinimą turintys, moksleiviai ir studentai, tarnautojai;
- parama **priklauso ir nuo gyvenamosios vietos**. Remia beveik vien tik didžiųjų miestų gyventojai;
- svarbu pažymėti tai, kad LiCS buvo **vienintelė** partija, kurios gautas balsų skaičius rinkimuose į EP taip smarkiai skyrėsi nuo visuomenės nuomonės apklausų duomenų: realiai gautas balsų skaičius net dvigubai viršijo prognozes. (Kitų partijų rezultatai rinkimuose faktiškai atitiko prognozes.) Taigi LiCS rėmėjų skaičius yra gana sunkiai prognozuojamas, tačiau kartu tai rodo, kad jie yra gana aktyvūs.

2.3.3. Potencialas

LiCS yra viena gausiausių partijų: deklaruojama, kad ji vienija daugiau kaip 6000 narių. Partija turi skyrius visoje Lietuvoje. Galima teigti, kad šiuo metu LiCS konsolidacijos procesas yra baigtas: partijos “apsivalymo” procesas įvyko R.Paksui ir jo šalininkams įkūrus Liberalų

demokratų partiją, o vienijimasis su ideologiškai artimomis LCS ir MKDS įvyko 2003 metais. Daugiau potencialių LiCS partnerių iš esmės nėra: kaip jau buvo minėta, nors artimiausiai šiuo metu LiCS bendradarbiauja su TS, tačiau **šių partijų susivienijimo tikimybė yra maža**. Kita vertus, teigti, kad partijos vidinės konsolidacijos laipsnis yra aukštas, kažin ar galima: nuo trijų partijų oficialaus susivienijimo praėjo dar tik vieneri metai. Be to, A.Zuoko elgesys galimos Seimo narių korupcijos skandalo pradžioje 2004 m. liepos mėn. susilaukė nemažos ne tik žiniasklaidos, bet ir viešos partijos narių kritikos. Taigi galima teigti, kad LiCS viduje egzistuoja reali opozicija A.Zuokui. Juolab, kad nemaža dalis senųjų partijos narių, kurių ideologinės nuostatos yra aiškiai liberalios, įtaria ir kaltina A.Zuoką neturint tvirtų politinių ir ideologinių nuostatų (ką iš dalies liudija jo iniciatyva pirmąją vietą partijos rinkimų sąrašė suteikti P.Auštrevičiui) ir baiminasi, kad jis gali paremti V.Uspaskichą (arba sudaryti su juo koaliciją). A.Zuoko, kaip partijos pirmininko, pozicijos gali dar labiau susilpnėti, jeigu rinkimų į Seimą rezultatai LiCS būtų nesėkmingi.

LiCS valdyboje yra 28 nariai. Įdomu yra tai, kad A.Zuokas turi tik du pavaduotojus (kitose partijose paprastai jų yra daugiau).

Liberalų ir centro frakcija **Seime** yra antra pagal dydį ir didžiausia opozicinė frakcija Seime – ji vienija 22 narius. Partijos atstovas G.Steponavičius yra vienas iš Seimo pirmininko pavaduotojų. Be to, LiCS atstovai užima 5 Seimo komitetų pirmininkų pavaduotojų postus.

Didžiausią įtaką LiCS turi **savivaldybėse**: jos atstovai užima 13 miestų ir rajonų merų postus, įskaitant ir trijų didžiausių miestų – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos. Be to, LiCS atstovai užima ir 18 vicemerų postų.

LiCS turi didelę įtaką dabartinės **Prezidentūros** veiklai. Aukštus postus Prezidentūros kanceliarijoje užima LiCS nariai D.Gudelis ir J.Šarkus. Didelę įtaką Prezidentūros veiklai turi ir A.Zuokas.

Kalbant apie LiCS bendradarbiavimą su Lietuvos analitinių tyrimų centrais, reikia pažymėti, kad partija palaiko glaudžius ryšius su **Lietuvos laisvos rinkos institutu (LLRI)**. Šis institutas pasisako už liberalią ekonominę politiką, ir jo pozicija dažnai sutampa arba yra koordinuojama su LiCS.

LiCS yra Liberalų internacionalo (*Liberal International*) bei Europos liberalų demokratų ir reformų partijos (*European Liberal Democrat and Reform Party*) narė.

Rinkimuose į EP partija išleido 499 tūkst. Lt (iš jų – 221 tūkst. Lt partijos lėšų). Kiek LiCS išleido lėšų V.Adamkui paremti prezidento rinkimuose – tiksliai nėra žinoma.

Anksčiau žiniasklaidoje ne kartą buvo minima, kad galbūt egzistuoja **finansinis politinis aljansas**, kurį sudaro „VP Market“, „Bennet Distributors“, koncernas SBA, „Lietuvos rytas“, „MG Baltic“, kai kurie Vakarų kapitalo įmonių vadovai lietuviai (pvz., T.Kučinskas („Švyturio-Utenos alus“) ir A.Zabulis („Omnitel“) ir LiCS. Manoma, kad šis aljansas veikė kaip atsvara B.Lubiui ir LSDP. Tiesa, labai tikėtina, kad 2003 m. pabaigoje – 2004 m. pradžioje aljansas

iširo: „VP Market“ šiuo metu remia LSDP, o B.Lubys, anksčiau skirdavęs lėšų beveik visoms tradicinėms partijoms, 2004 m. rinkimuose į EP parėmė tik NS.

Žiniasklaidoje iki šiol LiCS palankiausiai vertino LNK bei „Lietuvos rytas“. Tačiau 2004 m. liepos mėn. prasidėjus galimam Seimo narių korupcijos skandalui, šios dvi žiniasklaidos priemonės pradėjo gana kritiškai vertinti LiCS pirmininką A.Zuoką (tačiau ne pačią LiCS). Po LiCS sprendimo pirmuoju numeriu savo sąrašė įrašyti nepartinį P.Auštrevičių, šios dvi žiniasklaidos priemonės pradėjo dar kritiškiau vertinti A.Zuoką ir netgi visą LiCS. Priešiščiausiai LiCS (ir ypač A.Zuoko) atžvilgiu buvo nusiteikusi „Respublikos“ leidinių grupė. Tačiau pastaruoju metu santykiai tarp „Respublikos“ ir A.Zuoko atšilo – kalbama, kad Vilniaus savivaldybė pardavė sklypą V.Tomkui šalia Tauro kalno.

Apibendrinant galima teigti, LiCS turi gana nemenką potencialą – jos skyriai savivaldybėse yra gana gerai organizuoti, partija kontroliuoja trijų didžiųjų Lietuvos miestų savivaldybes, turi nemenką įtaką Prezidentūroje, jos lyderiai nestokoja idėjų ir iniciatyvų, žiniasklaida jos atžvilgiu yra iš esmės palankiai nusiteikusi.

2.4. Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai)

2.4.1. Tikslai ir uždaviniai

TS save kildina iš **Sajūdžio**. Oficialiai Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai) įkurta 1993 05 01. 1996-2000 m., kartu su tuometine Lietuvos krikščionių demokratų partija, kuri buvo „jaunesnioji“ koalicijos partnerė, buvo valdančioji partija.

Po nesėkmingo pasirodymo 2000 m. Seimo ir 2002 m. savivaldybių tarybų rinkimuose, nuo partijos atskilus keliems jos lyderiams (G.Vagnorius, V.Žiemelis, L.Andrikienė, vėliau – R.Paksas), iš partijos pirmininko posto pasitraukus V.Landsbergiui ir naujuoju pirmininku tapus A.Kubiliui, partija ėmėsi ieškoti naujų stiprėjimo resursų. 2003 m. prie partijos prisijungė Dešiniųjų sąjunga, Politinių kalinių ir tremtinių sąjunga bei dalis buvusių Moderniųjų krikščionių demokratų sąjungos narių (pvz., A.Vazbys). Šiuo metu oficialus partijos pavadinimas yra **Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai)**.

TS propaguoja **tradicines konservatyvias vertybes**. Jos dokumente „**Partijos tapatybė ir strategija**“ yra skelbiama, kad TS remiasi V.Kudirkos demokratiniu patriotizmu, ir kad tai yra geriausia prasme konservatyvioji vertybė. Be to, teigiama: „mes tikime, kad konservatizmo ideologijos pagarba tradicijai ir krikščioniškosioms vertybėms, tai didžiajai jungčiai su europietiška civilizacija, yra prielaida išsaugoti ir puoselėti lietuviybę šiandienos nepaprastai judriame ir globalizacijos užtvindytame pasaulyje.“ 2003 m. TS programinių metmenų deklaracijoje „**Dešinioji alternatyva: sėkmės Lietuva**“ skelbiama, kad Dešinioji Alternatyva - tai siekis: sukurti stiprią pilietinę visuomenę, kuri moka didžiuotis savo valstybe; sukurti stiprią valstybę, kuri bus verta kitų pagarbos ir mūsų pasididžiavimo; sukurti stiprią ekonomiką, kuri būtų dinamiškiausia regione ir sugebanti sparčiai augti didėjančios konkurencijos sąlygomis.

TS (ir ypač A.Kubilius) yra gana **aktyvūs įvairių naujų iniciatyvų siūlytojai**. Pvz., kelerius metus jie aktyviai pradėjo propaguoti žinių visuomenės idėją. Naujausia TS iniciatyva - Politikos apsisvalymo programa, kurios esmė – uždrausti politinę reklamą per radiją ir televiziją, taip sumažinant potencialų populistinių partijų poveikį visuomenei.

Vienas iš esminių partijos uždavinių šiuo metu yra „išmokti gyventi be V.Landsbergio“. Kitaip tariant, A.Kubiliui reikia sugebėti ne tik išlaikyti tą tradicinio TS elektorato dalį, kuri TS tiesiogiai tapatindavo su V.Landsbergio asmenybe, tačiau ir pritraukti naujo elektorato (ypač jaunų ir vidutinio amžiaus rinkėjų). Būtent šiuo siekiu galima būtų aiškinti labai aktyvius A.Kubiliaus veiksmus siūlant vis naujas iniciatyvas – žinių ekonomiką, „Dešiniąją alternatyvą“, Politikos apsisvalymo programą, programą 2V, nacionalinę strategiją prieš Rusijos įtakos plitimą Lietuvoje ir panašiai.

TS yra bene **aktyviausia Darbo partijos oponentė**. TS nuolat perspėja apie Darbo partijos populizmo pavojų. Naujausia TS iniciatyva – 2004 m. rugpjūčio mėn. pradžioje A.Kubilius paskelbė pareiškimą, kuriame ragina rinkėjus reikalauti, kad visos partijos išsipareigotų po rinkimų nesudaryti koalicijos su Darbo partija. Ši TS iniciatyva pasirodė tik iš dalies sėkminga – net LiCS ir TS susitarime dėl bendradarbiavimo Seimo rinkimuose Darbo partija nėra įvardijama tiesiogiai, o tik pasisakoma prieš populistines jėgas. Dokumente taip pat deklaruojamos bendros politinės vertybės bei nurodytos vienmandatės apygardos, kuriose bus keliami tik vienos ar kitos partijos kandidatai. Likusiose apygardose abi partijos kels savo kandidatus, tačiau pasižada laikytis korektiškos rinkimų kovos ir nekritikuoti vieni kitų.

Be to, TS konkuravo su Darbo partija dar vienoje srityje – jos abi norėjo remti P.Auštrevičių. Prezidento rinkimų pirmajame ture jos abi parėmė šį kandidatą, o rinkimų į Seimą išvakarėse TS siūlė P.Auštrevičiui pirmąją vietą savo rinkimų sąrašė, o Darbo partija – arba vadovauti pačiai partijai, arba užsienio reikalų ministro postą būsimoje Vyriausybėje.

Kalbant apie **naująją Lietuvos užsienio politiką** pažymėtina, TS iš esmės ją remia, tačiau jos principų TS politikai faktiškai nekommentavo – nepareiškė nei aktyvios paramos, nei kritikavo. Iš dalies tai susiję su tuo, kad iki šiol TS tai buvo V.Landsbergio veiklos sritis ir šiuo metu TS neturi nė vieno politiko, sugebančio išsakyti kiek nors aiškesnę poziciją Lietuvos užsienio politikos klausimais. Išimtis yra tik Lietuvos politika Rusijos atžvilgiu. TS nuolat perspėja apie Rusijos keliamas grėsmes Lietuvai. Aktyviausiai šiais klausimais pasisako R.Juknevičienė ir A.Kubilius.

2.4.2. Populiarumas ir elektoratas

TS populiarumas yra gana stabilus: 2000 m. rinkimuose į Seimą TS gavo 8,62 proc. balsų, 2002 m. rinkimuose į savivaldybių tarybas – 12,37 proc., o 2004 m. rinkimuose į EP – 12,58 proc. balsų.

4 lentelė. Tėvynės sąjungos populiarumas

	VILMORUS balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už Tėvynės sąjungą	8,2	7,6	11,1	12,58	8,6

Remiantis naujausiomis VILMORUS apklausomis, svarbiausios TS elektorato charakteristikos yra šios:

- rinkėjų parama **labai priklauso nuo amžiaus**. Kuo rinkėjas vyresnis, tuo labiau linkęs remti TS. Jaunesni negu 40 m. beveik neremia, o didžiausia parama yra vyresnių negu 60 m. amžiaus grupėje;
- rinkėjų parama **labai priklauso nuo išsilavinimo**. Turintys aukštąjį išsilavinimą kelis kartus aktyviau remia TS;
- rinkėjų parama **tiesiogiai priklauso ir nuo pajamų**. Labiausiai remia vidutines ir dideles pajamas turintys;
- vertinant pagal socialinę padėtį, labiausiai remia specialisto išsilavinimą turintys, pensininkai bei tarnautojai. **Beveik visiškai neremia bedarbiai;**
- vertinant pagal geografinę padėtį, labiausiai remia **didžiųjų miestų (ypač Vilniaus) rinkėjai;**
- be to, svarbu pažymėti tai, kad TS **elektoratas yra bene aktyviausias**: didžioji dauguma TS šalininkų nuolat dalyvauja rinkimuose. Net 75,6 proc. TS rėmėjų teigia, kad dalyvaus rinkimuose į Seimą, o dar 16,3 – greičiausiai taip. Kita vertus, tai reiškia, kad TS susiduria ir su šiek tiek kitokia problema negu dauguma kitų partijų: siekdama daugiau balsų TS turi ne įtikinti savo šalininkus ateiti balsuoti, o patraukti naujus rinkėjus, t.y. iki šiol iš viso nebalsavusius arba balsavusius už kitą partiją;
- Dar vienas svarbus TS bruožas yra tai, kad ji tarp rinkėjų **turi neproporcingai daug priešininkų**. Net 35,4 proc. rinkėjų būtent TS atstovų **labiausiai nenorėtų** matyti Seime.

2.4.3. Potencialas

Partija veikia visoje Lietuvoje. Tikslus narių skaičius nėra skelbiamas, tačiau labai tikėtina, kad prisijungus politiniams kaliniams ir tremtiniams **TS yra daugiausia narių (apie keliolika tūkstančių) turinti partija**. Tiesa, didelė dalis partijos narių (būtent politiniai kaliniai ir tremtiniai) gali būti pavadinti ne tiek aktyviais partijos nariais, kiek kaip „aktyviais balsuotojais už TS“.

Partijos pirmininkas – A.Kubilius, pirmoji pirmininko pavaduotoja – R.Juknevičienė, pavaduotojai – V.Žiemelis, P.Jakučionis (A.Vidžiūnas yra sustabdęs savo veiklą partijoje). TS Prezidiume yra 25 nariai.

TS frakcijoje **Seime** yra 10 narių. TS atstovai užima 3 Seimo komitetų pirmininkų pavaduotojų postus.

Savivaldybių lygmenyje TS yra gana neįtakinga: jos atstovai kontroliuoja 4 miestų ir rajonų merų postus.

TS palaiko glaudžius ryšius su R.Pakso skandalo metu įkurtu dešinės pakraipos akademinio-visuomeniniu judėjimu „Kitas pasirinkimas“. Tačiau dabar šis judėjimas nėra aktyvus.

Kalbant apie ryšius su tyrimų centrais paminėtina tai, kad TS glaudžiai bendradarbiauja su **Demokratinės politikos institutu** (DPI). Kai kurie TS lyderiai buvo vieni iš DPI įkūrėjų ir šiuo metu DPI atlieka dvi esmines funkcijas: *pirma*, yra TS „smegenų centras“; *antra*, tai yra pačios TS bei jos lyderių idėjų sklaidos instrumentas. Dar vienas specifinis TS bruožas – ji yra vienintelė Lietuvos partija, viešai paskelbusi savo strategiją.

Rinkimuose į EP išleido 720 tūkst. Lt (iš jų – 43 tūkst. Lt partijos lėšų (taip teigiama VRK skelbiamoje suvestinėje pagal galutines ataskaitas, nors pačios partijos pateikiamoje pirminėje ataskaitoje nurodyta 147 tūkst. Lt suma).

Didžiausi TS rėmėjai per rinkimus į EP – patys partijos nariai (pvz., R.Garbaravičius rinkimams į EP paaukojo 62 tūkst. Lt), AB „Dobilas“, AB „YIT Kausta“ (beje, parėmusi ir LSDP), AB koncernas „Alga“ (jau daug metų tradiciškai remia TS). Kiek TS išleido lėšų P.Auštrevičiui paremti prezidento rinkimuose, nėra aišku.

Vertinant žiniasklaidos palankumą, verta pažymėti, jog bene palankiausiai TS veiklą ir politiką šiuo metu vertina „Lietuvos rytas“, LTV ir LNK.

Apibendrinant galima teigti, kad TS privalumu būtų galima laikyti jos ideologinį vieningumą ir nuoseklumą bei idėjų ir iniciatyvų gausą. Tačiau esminė problema yra tai, kad dauguma šių idėjų bei iniciatyvų taip ir nesulaukia platesnio pritarimo ar paramos vien todėl, kad jas pasiūlė būtent TS. Be to, partijai gana sunkiai sekasi pritraukti lėšų iš išorės – nemaža dalis rinkimams išleidžiamų lėšų yra pačios partijos arba partijos narių paaukotos lėšos.

3. Antisisteminės partijos

Antisisteminėmis partijomis šiame tyrime laikomos politinės partijos, kurios siekia ne tik formuoti vyriausybę, bet ir keisti dabar egzistuojančią politinę sistemą ar valdymo tipą (politinės įtakos balansą tarp valdžios institucijų), tokios partijos savo tikslų siekia mažindamos dabartinės politinės sistemos legitimumą.

Bus aptariamoms tik relevantinės partijos – t.y. tos, kurios turi galimybių po 2004 m. Seimo rinkimų gauti tiek mandatų, jog potencialiai galėtų formuoti Vyriausybę ar įsijungti į koalicinę daugumą.

Šiuo metu antisisteminėmis Lietuvoje galima laikyti šias partijas:

1. **Darbo partija.** Ši partija siekia pakeisti dabartinę politinę sistemą iš esmės keičiant rinkimų sistemą (atsisakant mišrios proporcinės-mažoritarinės rinkimų sistemos į Seimą), mažinant Seimo narių skaičių ir sukuriant jų atšaukimo procedūras, keičiant regioninį valdžių padalijimą (naikinant apskritis), keičiant piliečių įstatymų iniciatyvos ir referendumo rengimo sąlygas. Be to, Darbo partija deklaruoja nepasitikėjimą šiuo metu egzistuojančia partine ir politine sistema (vyrauja kaltinimai korupcija visoms politinėms partijoms ir aukščiausios valdžios institucijoms) bei netiesioginiai grasina politiniams oponentams pateikti kaltinimus už įvairius praeityje priimtus politinius sprendimus (dažniausiai Darbo partijos vadovas V. Uspaskichas tokius grasinimus skiria “Tėvynės sąjungai”).
2. **Liberalų demokratų partija (R. Pakso judėjimas “Už tvarką ir teisingumą!”).** Liberaldemokratai kvestionuoja dabartinės politinės sistemos legitimumą, Konstitucinio Teismo sprendimus, kuriais buvo uždrausta į Seimą ir prezidento postą kandidatuoti nušalintam prezidentui R. Paksui. Visos tradicinės partijos kaltinamos korupcija ir sąmokslu prieš tautos valią. R. Pakso prezidentavimo laikotarpiu buvo siekiama stiprinti prezidento galias. R. Pakso apkaltos proceso metu Liberaldemokratų partijos atstovai, beveik nusikalstamais raginimais nuverstį teisėtą valdžią kvietė savo šalininkus nepaklusti Seimo sprendimams.
3. **Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga (K. Prunskienės ir visuomenės veikėjų rinkimų blokas).** VNDS yra antisistemines jėgas remianti partija. K. Prunskienė prezidentinės rinkimų kampanijos metu kvestionavo Konstitucinio Teismo sprendimą neleisti R. Paksui siekti Seimo nario mandato ar prezidento posto, taip keldama nepasitikėjimą visa egzistuojančia teisine ir politine sistema. Siekdama V. Uspaskicho ir R. Pakso paramos antrajame ture, K. Prunskienė ir jos partijos bendražygiai neišvengiamai turėjo pritarti antisisteminiams Darbo partijos ir liberaldemokratų nuostatom. Be to, Valstiečių partijos atstovai yra prisidėję prie skatinimų naudotis nekonvenciniais politinio protesto būdais (pvz., kelių blokavimo), tuo įrodydami savo pasipriešinimą ne tik egzistuojančiai politinei valdžiai, bet ir teisinės valstybės principams.

Šios trys svarbiausios antisistemines politines jėgos gali pritraukti ir mažesnes radikalias politines partijas, kviesdamos jas jungtis į rinkimų blokus, sudaryti bendrus sąrašus. Tokią antisisteminių partijų konsolidaciją jau vykdo liberaldemokratai, suformavę R. Pakso vardo judėjimą “Už tvarką ir teisingumą!”, į kurį įsijungė R. Pavilionio vadovaujamas judėjimas “Už teisingumą ir demokratinę Lietuvą”, Seimo nario J. Veselkos vadovaujama Liaudies sąjunga “Už teisingą Lietuvą”, Lietuvos smulkiųjų žemdirbių sąjunga ir profesinė sąjunga “Solidarumas”. Panašių ketinimų turi Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga – skelbiama, kad bus formuojamas K. Prunskienės rinkimų blokas.

Kol kas prie antisisteminių partijų negalima priskirti tautinėms mažumoms atstovaujančių partijų (Lietuvos lenkų rinkimų akcijos ir Lietuvos rusų sąjungos) bei Krikščionių demokratų partijos, nes jos nedeklaruoja antisisteminių politinių nuostatų ar politinės veiklos būdų. Tačiau šios partijos gali prisiliesti prie antisisteminių partijų ir palaikyti jų idėjas, tikėdamosi didesnės politinės įtakos po Seimo rinkimų.

Dėl šių priežasčių atskirai nebus nagrinėjamos tautinėms mažumoms atstovaujančios partijos ir krikščionių demokratų partija, nes jos relevantinių antisisteminių partijų bruožus gali įgyti tik dalyvaudamos viename iš minėtų trijų politinių jėgų blokų.

3.1. Darbo partija

3.1.1. Tikslai ir uždaviniai

Darbo partija 2003 m. susikūrė V. Uspaskicho ir Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos (LVDK) iniciatyva. Jos programoje teigiama, kad tai centro partija, nors realiai didesnę dalį partijos programos sudaro populistiniai teiginiai, o kai kuriais atvejais – ir antisisteminiai tikslai. Darbo partija buvo įkurta po to, kai žlugo V. Uspaskicho rengta referendumo iniciatyva dėl rinkimų sistemos keitimo. Nors buvo surinkta per 300 tūkst. parašų, VRK apie 80 tūkst. parašų pripažino negaliojančiais. **Ši iniciatyva greičiausiai turėtų būti vertinama kaip visuomenės lūkesčių sukūrimo etapas, po kurio turėjo sekti kitas – naujos politinės jėgos įsteigimas.** V. Uspaskichas labai ramiai reagavo į VRK sprendimą ir nebandė jo ginčyti, todėl galima manyti, kad tikrasis parašų rinkimo akcijos tikslas nebuvo noras surengti referendumą, o tik siekis sukurti organizacinę bazę būsimai partijai.

Aukštus Darbo partijos reitingus nuo pat įkūrimo nulėmė dar prieš partijos įsteigimą egzistavęs asmeninis V. Uspaskicho populiarumas. Organizaciškai partija buvo kuriama LVDK pagrindu, todėl jos struktūra bent jau pirmajame kūrimo etape rėmėsi smulkiojo ir vidutinio verslo atstovais rajonuose. Vis dėlto politinės sistemos sukūrimai labai išplėtė Darbo partijos paramos bazę – skelbiama, kad šiuo metu Darbo partijai priklauso per 11 tūkst. narių.

Žvelgiant į ilgalaikius Darbo partijos tikslus ir funkcijas, galima išskirti tokius svarbiausius partijos sukūrimo motyvus-versijas:

1. Tai politinė struktūra, skirta destabilizuoti dabartinę Lietuvos politinę sistemą ir iš esmės pakeisti partinę sistemą.
2. Darbo partija galėjo būti sukurta kaip verslo atstovų (tam tikros verslininkų interesų grupės) klientelistinė struktūra, skirta aukščiausiu politiniu lygiu užtikrinti uždaros grupės interesus.
3. Darbo partija galėjo būti formuojama kaip instrumentas V. Uspaskichui asmeniškai užtikrinti premjero poziciją ir jo rankose sutelkti vykdomosios valdžios kontrolę.

Kiekvienas iš šių pateiktų motyvų-versijų gali būti paaiškinamas žvelgiant iš skirtingo lygmens pozicijų. *Pirmuoju atveju* Darbo partijos sukūrimą galėjo inicijuoti užsienio ar globalios struktūros. *Antruoju atveju* – Lietuvos interesų grupės, nepatenkintos dabartiniu kapitalo ir įtakos paskirstymu. *Trečiuoju* – dėl asmeninių verslo ar politinių ambicijų.

Rinkimuose į Seimą Darbo partija sieks laimėti daugumą balsų, kurie leistų formuoti Vyriausybę vienašališkai arba turėti lemiamą žodį pasirenkant politinius partnerius. Neabejojama, kad V. Uspaskichas po Seimo rinkimų tikisi sulaukti siūlymo formuoti Vyriausybę ir jai vadovauti.

Siekdami užsibrėžtų tikslų prieš Seimo rinkimus, Darbo partija ir jos lyderiai turėtų kuo labiau atsiriboti nuo dabartinių parlamentinių partijų. Tai visuomenėje turėtų suformuoti nuomonę, kad Darbo partija yra „kitokia“ nei jau valdžioje buvusios. Didžiausias Darbo partijos privalumas rinkėjų akyse yra jos „švarumas“, lyginant su kitomis, valdžioje jau buvusiomis, bet rinkėjus nuvylusiomis partijomis. Tai patvirtina ir SPINTER apklausa, kurios rezultatai rodo, kad mažiausiai korumpuota partija Lietuvoje apklaustieji laiko Darbo partiją (tik 3,5 proc. mano, kad šioje partijoje galėtų būti daugiausiai korumpuotų politikų). Naudodamasi savo dar nesugadinta reputacija **Darbo partija gali perimti ne tik radikalių pažiūrų rinkėjus, kurie rėmė R. Paksą (t.y. protesto elektoratą, iš principo balsuojantį prieš dabartinę valdžią), bet ir nuosaikesnius, pasyvesnius piliečius.**

Darbo partija yra turbūt vienintelė, kuriai prieš Seimo rinkimus nereikės spręsti dilemų dėl potencialių sąjungininkų paieškų – ji gali drąsiai į rinkimus eiti viena, negalvodama apie kokias nors rinkimines koalicijas. Vienintelis taktinis uždavinys – prieš rinkimus galėtų būti visuomenėje populiarių asmenybių, kurias būtų galima įtraukti į partijos sąrašą, paieška. Vis dėlto, preliminarus Darbo partijos sąrašas kol kas neatrodo įspūdingai – jame nėra labai populiarių, gerai visuomenei žinomų asmenų.

3.1.2. Populiarumas ir elektoratas

Darbo partijos populiarumas pastaraisiais mėnesiais nuosekliai auga. Galima manyti, kad tam įtakos turi ne tik politiniai skandalai, į kuriuos įsitraukusios beveik visos parlamentinės partijos, bet ir lankstus politinis manevravimas tarp visuomenėje labiausiai remiamų valstybės politikų – V. Adamkaus, A. Paulausko, A. Brazausko. Pirmalaikiuose prezidento rinkimuose buvo pasirinkta labai dviprasmiška pozicija – remtas dešiniųjų pažiūrų kandidatas P. Auštrevičius, kuris iš esmės atitiko (ir dar labiau sustiprino) vieną svarbiausių Darbo partijos kriterijų – turėti „švarią reputaciją“. Antrajame ture buvo bandoma pademonstruoti, kad Darbo partija nenori tiesiogiai remti nė vieno kandidato. Tai leido potencialiai tikėtis abiejų, iš esmės priešingų pažiūrų, kandidatų elektoratų paramos ateityje.

5 lentelė. Darbo partijos populiarumas

	VILMORUS balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai į Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už Darbo partiją, proc.	23,6	25	28,11	30,16	29,1

Iki Seimo rinkimų, **situacijai iš esmės nesikeičiant**, t.y. jei žiniasklaidoje neiškils reikšmingų naujų temų (skandalų) ir visuomenėje vyraus dabartinės nuotaikos, Darbo partijos populiarumas dar gali šiek tiek augti – maždaug po 0,5 – 1,5 proc. per mėnesį. Prasidėjusi rinkimų agitacija ir aktyviai skelbiami populistiniai pažadai turėtų padidinti Darbo partijos patrauklumą. Todėl galima prognozuoti, kad spalio pradžioje (jei nebus esminių politinių įvykių) apklausos gali rodyti, jog už Darbo partiją ketina balsuoti apie 30-33 proc. apklaustųjų.

Apibendrinus VILMORUS apklausų duomenis, galima pateikti tokias Darbo partijos elektorato charakteristikas:

1. **Dalis protesto elektorato**, nepatenkinto visomis ar beveik visomis valdžios institucijomis ir apskritai politika Lietuvoje (prezidento rinkimuose dauguma balsavo už K. Prunskienę). **Tačiau tai ne pagrindinė elektorato bazė** – jie sudaro maždaug trečdalį elektorato.
2. **Pasyvūs ir abejojantys rinkėjai** (apie 27-29 proc. ketinančių balsuoti už Darbo partiją nedalyvavo prezidento ir Europarlamento rinkimuose – tai didžiausias pasyvumo rodiklis tarp ketinančių balsuoti už kurią nors partiją).
3. **Patikli, pažeidžiama, lengvai populistiniais pažadais tikinti visuomenės dalis**, labiausiai besitikinti iš valdžios daugiau socialinių garantijų.
4. **Visų amžiaus grupių** (nors šiek tiek daugiau už kitas amžiaus grupes Darbo partiją remia vidutinio amžiaus rinkėjai – 30-50 m.).
5. **Vyrauja žemesnio ir vidutinio išsilavinimo rinkėjai.**
6. **Vyrauja žemesnių ir vidutinių pajamų bei socialinės padėties atstovai** (tačiau nemažą dalį sudaro aukštesnės socialinės padėties ir didesnių pajamų rinkėjai, pvz., tarnautojai).
7. **Vyrauja mažesnių miestų ir kaimų gyventojai** (iš viso sudaro apie 2/3 viso Darbo partijos elektorato).

Darbo partiją ryškiai iš kitų partijų skiria tai, kad ji teturi vienintelį nuomonės lyderį – V. Uspaskichą. Todėl Darbo partijos rinkėjai balsuoja už šią partiją dėl jos populistinių pažadų (“politinės programos” ir “didesnių socialinių garantijų”), o ne jai atstovaujančių politikų. Dauguma kitų partijų rinkėjų balsuoja “iš įpročio”, pasitikėdami jau žinomais politikais.

Labai įdomus rodiklis yra tai, kad Darbo partijos elektoratas, palyginti su kitų partijų rėmėjais, mažiausiai pasitiki “savo” partijos (ar platesne prasme – pažiūrų) lyderio nuomone. V. Uspaskichą, kaip didžiausią įtaką darantį politiką formuojant nuomonę dėl balsavimo, paminėjo 33,9 proc. už Darbo partiją ketinančių balsuoti apklaustųjų. Palyginimui, A. Brazauską “didžiausiu autoritetu” laiko 37,9 proc. socialdemokratų rėmėjų, K. Prunskienę – 48,1 proc. Naujosios demokratijos ir valstiečių partijos rėmėjų, V. Adamkų – 62,8 proc. konservatorių ir 56,9 proc. liberalcentristų šalininkų. Tai leidžia teigti, kad **priešingai vyraujančioms nuomonėms, V. Uspaskicho charizma nėra vienintelis Darbo partijos patrauklumo veiksnys**. Kita vertus, Darbo partijos rėmėjai aiškiausiai partiją identifikuoja su vienu lyderiu. Kitų partijų šalininkams balsuojant už partiją svarbiau partinės nuostatos, bendra nuomonė apie partiją ar apie partijai atstovaujančius politikus.

3.1.3. Potencialas

Darbo partija skelbia, kad šiuo metu turi daugiau kaip **11 tūkst. narių**. Šiuo atžvilgiu Darbo partija patektų tarp didžiausių Lietuvos politinių partijų – socialdemokratų, konservatorių ir liberalcentristų.

Partijoje įregistruota 60 skyrių, t.y. visose savivaldybėse. Partinė struktūra beveik nesiskiria nuo kitų partijų. Partijai vadovauja pirmininkas (V. Uspaskichas), jis bei trys pirmininko

pavadootojai (A. Bosas, V. Muntianas ir Ž. Padaiga) įeina į 8 narių partijos prezidiumą (tai partijos politinė-organizacinė ir vykdomoji struktūra). Tarp kas dvejus metus rengiamų suvažiavimų svarbiausius politinius sprendimus priima partijos taryba. Atskirų politinių sričių pasiūlymus teikia 14 komitetų.

Darbo partija buvo kuriama Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos (LVDK) struktūros pagrindu. Dar prieš 2000 m. Seimo rinkimus V. Uspaskichas vadovaujama LVDK buvo vienas svarbiausių politinės įtakos ir lobizmo kanalų – pvz., teigiama, kad 2000 m. Seimo rinkimuose V. Uspaskichas žadėjo politinėms partijoms suteikti finansinę paramą atsižvelgdamas į tai, kiek LVDK narių bus įtraukti į rinkimų sąrašus. Aktyviai į partijų sąrašus buvo įtraukiami LVDK atstovai ir 2002 m. savivaldybių rinkimuose. Konfederacijos nariai atstovavo skirtingoms partijoms, tačiau daugiausia narių buvo socialliberalų bei liberaldemokratų sąrašuose. Pats V. Uspaskichas ne kartą tvirtino, kad asmeniškai rėmė A. Paulauską ir socialliberalus.

Vis dėlto, palyginti su kai kuriomis kitomis interesų grupėmis ir stambiojo verslo lobistinėmis grupėmis, LVDK šalies politiniame gyvenime neturėjo vieningo ir įtakingo politinio veikėjo statuso.

Nuo 2000 m. V. Uspaskichui tapus Seimo nariu, buvo įvykdyta LVDK struktūrinė reforma. V. Uspaskichas rengė vizitus po Lietuvą, susitikinėjo su verslininkais ir ragino juos vienytis bei stoti į konfederaciją. Gali būti, kad buvo siekiama sukurti efektyvią organizacinę struktūrą, kuri galėtų stiprinti V. Uspaskichas politinę įtaką, o galbūt ir padėti pamatus būsimai partinei struktūrai. LVDK nariai buvo tiesiogiai įtraukti į parašų rinkimų akciją 2003 m., ją koordinavo štabas, įsikūręs LVDK būstinėje Vilniuje.

Pati LVDK skelbia, kad ji vienija daugiau nei 1800 įmonių bei 49 asociacijas. Dauguma Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos narių (apie 90 proc.) yra smulkaus ir vidutinio verslo subjektai – fiziniai asmenys, įsigiję verslo liudijimą, bei įmonės, kuriose dirba ne daugiau kaip 49 darbuotojai.

Vien LVDK bei smulkaus ir vidutinio verslo atstovų parama ir (ar) narystė DP leistų sukurti pakankamai solidžią ir pastovią finansinę partijos bazę. Tačiau galima manyti, kad didžiausią finansinę paramą partijai bent jau pradinio kūrimo etapu skyrė pats V. Uspaskichas bei A. Bosas. Be to, spaudoje buvo teiginių, kad ateityje ketinama iš Darbo partijos narių, patekusių į politinius postus, prašyti partijai skirti po 10 proc. savo pajamų. Tai Darbo partiją paverstų savotišku brangiai mokamu klubu, padedančiu savo nariams užsitikrinti politinius postus savivaldybių ar nacionaliniu lygiu.

Pakankamai geras Darbo partijos finansines galimybes liudija ir tai, kad Europarlamento rinkimų agitacijai partija išleido 793 tūkst. litų. Daugiau už Darbo partiją šiems rinkimams skyrė tik socialliberalai – 919 tūkst. litų. Pagrindiniai (oficialūs) Darbo partijos rėmėjai – fiziniai asmenys, partijos nariai, aukoję gana dideles sumas (po 10 – 50 ar net 150 tūkst. litų).

Nacionalinėje žiniasklaidoje Darbo partija vertinama gana kritiškai, nors jai skiriama pakankamai daug dėmesio. Dažniausiai minima, kad ji yra populistinė, dalijanti nerealius pažadus, neturinti aiškios ideologijos, sukurta tik nustumti nuo valdžios tradicines partijas ir patenkinti V. Uspaskichas politines ambicijas. Vis dėlto Darbo partija gali remtis **regioninės žiniasklaidos ir TV4 televizijos** (bent jau iki televizijos savininkų pasikeitimo 2004 m. liepos mėn.) palankumu. Ypač nuosekliai ir jau ilgą laiką V. Uspaskichą populiarina žurnalistė **R. Grinevičiūtė**, nuolat kviesdama jį į savo

pokalbių laidas. Be to, su V.Uspaskichu yra susijęs pernai įsteigtas savaitraštis “**Laikas**” (internetinio tinklapio: www.laikas.net), kuris taip pat gali būti naudojamas Darbo partijų idėjų ar reklamos sklaidai. Beje, galima pastebėti, kad rugpjūčio pabaigoje savo poziciją V.Uspaskicho atžvilgiu pakeitė LNK televizija – šiuo metu šis politikas vertinamas kur kas palankiau negu anksčiau.

Apibendrinant, Darbo partijos potencialas yra struktūriškai ir organizaciškai stiprus, paramos bazė besiplečianti. Didelis Darbo partijos privalumas – jos narių ir rėmėjų lūkesčiai dėl būsimos pergalės rinkimuose ir šių lūkesčių skatinamas entuziazmas, kurio trūksta kitoms partijoms. Tai partijos veiklą rinkimų kampanijos metu gali paversti dar energingesne ir efektyvesne. Sprendžiant pagal Europarlamento rinkimų kampanijos organizavimą, galima manyti, kad rinkimų į Seimą kampanija bus organizuota labai profesionaliai ir bus paremta didelėmis lėšomis.

3.2. Liberalų demokratų partija

3.2.1. Tikslai

Po prezidento skandalo 2003-2004 m. ir R. Pakso nušalinimo (bei draudimo kandidatuoti į prezidentus ir Seimą) Liberalų demokratų partiją ištiko didelė krizė, ji buvo iš esmės dezorganizuota. Liberaldemokratų lyderiai yra priversti gintis teismuose, vis dar nebaigti su R. Paksu susiję tyrimai. Dėl konfliktų su partijos pirmininku V. Mazuroniu iš partijos pirmininkų pavaduotojų buvo pasitraukęs H. Žukauskas (tiesa, neseniai jis pareiškė grįšiąs į šį postą, nes tikisi, kad partijai vėl vadovaus R. Paksas).

Tokia padėtis partijoje jos nariams ir rėmėjams turėtų kelti daug nerimo dėl ateities. **Svarbiausias partijos tikslas šiuo metu turėtų būti partijos konsolidavimas ir išlikimas svaria parlamentine partija.**

Prieš Seimo rinkimus liberaldemokratams nutarė suburti R. Paksą remiančių jėgų sąjungą “Už tvarką ir teisingumą”, į kurią įsijungė R. Pavilionio vadovaujamas judėjimas “Už teisingumą ir demokratinę Lietuvą”, Seimo nario J. Veselkos vadovaujama Liaudies sąjunga “Už teisingą Lietuvą”, Lietuvos smulkiųjų žemdirbių sąjunga ir profesinė sąjunga “Solidarumas”. Toks jėgų konsolidavimas gali šiek tiek kompensuoti pačių liberaldemokratų pasimetimą ir nusivylimą, pralaimėjus kovą dėl prezidento posto.

Vienas svarbiausių uždavinių liberaldemokratams ir rinkimų judėjimui – “atgaivinti” partijos lyderį R. Paksą. Jei R. Paksas neatgaus jėgų ir ryžto maksimaliai išitraukti į rinkimų kampaniją, liberaldemokratams gali būti sunku įtikinti savo rėmėjus paremti judėjimą “Už tvarką ir teisingumą”.

Nors Seimo korupcijos skandalas turėjo suteikti galimybes liberaldemokratams pasinaudoti palankia situacija ir vėl iškilti “virš” tradicinių partijų, tačiau šia galimybe iš esmės nebuvo pasinaudota. Viešame informacijos lauke korupcijos skandalo metu liberaldemokratų beveik

nebuvo matyti. Tai tik patvirtintų teiginius, kad partija (ar judėjimas) neturi aiškios veiksmų programos ir koordinacijos.

Vis dėlto liberaldemokratai prieš Seimo rinkimus turėtų bandyti konsoliduoti protesto elektoratą. Tai greičiausiai bus bandoma daryti laikantis labai radikalių pozicijų. Liepos 25 d. R. Pakso šalininkai (19 asmenų grupė) įteikė prašymą VRK registruoti referendumo iniciatyvinę grupę, siūlant keisti šešis Konstitucijos straipsnius ir du įstatymus. Referendumo iniciatoriai norėjo nustatyti, kad minimali senatvės pensija nebūtų mažesnė kaip 80 proc. minimalaus darbo užmokesčio, netaikyti senaties termino tyrimams dėl korupcijos, referendumui skelbti būtinius 300 tūkst. parašų skaičių sumažinti iki 100 tūkst., suteikti teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tiesiogiai piliečiams, prezidentui, Vyriausybei ir teismams, nustatyti darbo užmokesčių ribas aukščiausiems valstybės pareigūnams, Seimą suskaldyti į dvejus rūmus (Atstovų ir Senatą), Seimo ir savivaldybių tarybų narius rinkti tik vienmandatėse rinkimų apygardose.

Šios iniciatyvos aiškiai patvirtina antisisteminį liberaldemokratų veiklos pobūdį ir ketinimus radikaliomis idėjomis telkti išlikusius R. Pakso rėmėjus.

Vis dėlto partijos veiksmų koordinacijos stoką patvirtina tas faktas, kad iniciatyvinė grupė net nesugebėjo teisiškai tinkamai suformuluoti prašymų ir turėjo tikslinti nuostatas dėl rengiamų referendumų. Tik rugpjūčio 16 d., sumažinus iniciatyvų keisti Konstituciją skaičių iki dviejų, buvo išduoti pirmieji parašų rinkimų lapai iniciatyvinei grupei. Referendumo iniciatoriai sieks, kad referendumui surengti reikalingų piliečių parašų skaičius būtų sumažintas nuo 300 tūkst. iki 100 tūkstančių ir kad senatvės pensija būtų ne mažesnė kaip keturi penktadaliai įstatymu nustatyto minimalaus darbo užmokesčio dydžio.

3.2.2. Populiarumas

Liberalų demokratų populiarumas pastaraisiais mėnesiais mažėjo. Galima manyti, kad tik savo elektorato aktyvumo dėka liberaldemokratai gavo vieną mandatą Europarlamente. Po R. Pakso nušalinimo liberaldemokratų rėmėjai galbūt dar tikėjosi, kad jų lyderiui bus leista dalyvauti prezidento rinkimuose. Tačiau Konstituciniam Teismui paskelbus nepalankų sprendimą, greičiausiai nuosekliai mažės ir R. Pakso galimybės išlaikyti savo populiarumą.

6 lentelė. Liberalų demokratų partijos populiarumas

	VILMORUS balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai į Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už Liberalų demokratų partiją, proc.	6,0	7,2	5,7	6,83	4,0

Gali būti, kad Liberaldemokratų partijai šiek tiek pavyks kilstelėti savo reitingus visuomenėje pristatinėjant naująjį R. Pakso vardo judėjimą “Už tvarką ir teisingumą”. Tačiau greičiausiai **iki Seimo rinkimų liberaldemokratų (ar naujojo R. Pakso judėjimo “Už tvarką ir teisingumą”) populiarumas turėtų svyruoti tarp 5-8 procentų.**

Svarbiausios Liberaldemokratų elektorato charakteristikos:

1. **Protesto elektoratas.** Tai didžioji viso Liberaldemokratų partijos elektorato dalis. Liberaldemokratų rėmėjai yra turbūt radikaliausiai nusiteikę rinkėjai.
2. **Gana aktyviai dalyvaujantys rinkimuose.** Lyginant VILMORUS apklausas ir Europarlamento rinkimų rezultatus galima daryti išvadą, kad dalis radikaliausio protesto elektorato dažnai nepapuola į apklausų atlikėjų akiratį.
3. **Dominuoja vidutinio ir vyresnio amžiaus rinkėjai.**
4. **Didesnę dalį elektorato sudaro vidutinio išsilavinimo, tačiau mažų pajamų (bedarbiai, pensininkai) rinkėjai.** Šio tipo rinkėjai bene labiausiai jaučiasi nepritapę ir pamiršti valdžios, todėl pyksta ant visos politinės sistemos ir viso “elito”.
5. **Geografiškai liberaldemokratų rėmėjų daugiau yra nedideliuose miestuose, ypač Žemaitijos rajonuose** (pvz., Telšių rajone per Europarlamento rinkimus liberaldemokratai gavo daugiau kaip 14 proc. visų balsų).

Skirtingai nei VNDS partija, liberaldemokratams negali tikėtis ryškesnės tautinių mažumų paramos. Vadinamose “lenkiškose” ar “rusiškose” rinkimų apygardose liberaldemokratams gavo maždaug tiek pat balsų, kiek ir visoje Lietuvoje – apie 5-6 procentus.

Liberaldemokratams neturi daug galimybių pagausinti savo elektoratą. Jie gali į rinkimų judėjimą įtraukti dar vieną kitą radikalią partiją (pvz., Tautos pažangos partiją, kuriai vadovauja E. Klumbys), tačiau tai iš esmės nepakeis judėjimo populiarumo.

3.2.3. Potencialas

Didžiausias liberaldemokratų ir R. Pakso judėjimo “Už tvarką ir teisingumą” privalumas – nušalinto prezidento R. Pakso charizma tarp protesto elektorato ir kovotojų prieš “elitą” įvaizdis. Vis dėlto, šie partijos simboliai pastaruoju metu yra gerokai praradę savo patrauklumą, o kovos prieš korumpuotą elitą idėjos gerokai išsisėmė.

Gana dideliu liberaldemokratų praradimu galima laikyti ir vieno aktyviausių R. Pakso šalininkų R. Pavilionio išvykimą į Europarlamentą. Kaip parodė Europarlamento rinkimų rezultatai (pirmumo balsai), R. Pavilionis ir M. A. Pavilionienė pastaruoju metu buvo tapę vieni patraukliausių politikų liberalų demokratų rinkėjams. Greičiausiai R. Pavilionis negalės labai aktyviai padėti liberaldemokratams rinkimų kampanijos metu. Be to, iš Liberaldemokratų partijos pasitraukė J. Lionginas (galbūt tai daryti ketina ir vienas jo bendražygių E. Maldeikis, kuris tikėjosi per Liberaldemokratų partijos sąrašą patekti į Europarlamentą). Galima manyti, kad situacija partijos skyriuose taip pat yra sudėtinga.

Tokia situacija nežada liberaldemokratams net ir sutelkus radikalių jėgų bloką tikėtis didesnės rinkėjų paramos. Šiek tiek atgaivinti tikėjimą liberaldemokratų galimybėmis gali padėti R. Pakso grįžimas į partijos vadovo postą, tačiau tai nepadarys labai didelio poveikio partijos populiarumui. Liberaldemokratams turi labai nedaug galimybių kuo nors patraukti protesto elektoratą nuo Darbo partijos ar VNDS.

Sunki partijos situacija ir finansine prasme. **Europos Parlamento rinkimų agitacijai buvo surinkta tik 184,7 tūkst. litų.** Pagrindiniai partijos rėmėjai buvo privatūs asmenys ir patys partijos nariai. Liberaldemokratų partijai paramą suteikė tik dvi įmonės – AB “Achema” (25 tūkst.) ir R. Žalnerausko įmonė “Sorimpeksas” (20 tūkst.). Todėl galima manyti, kad vargu ar judėjimas “Už tvarką ir teisingumą” galės naudotis didelėmis finansinėmis lėšomis ir vykdyti panašią rinkimų kampaniją, kokia buvo R. Pakso kandidatavimo į prezidentus metu.

Tam tikrą paslaugą liberaldemokratams gali padaryti VRRK. Z. Vaigauskas užsiminė, kad Seimo rinkimams bus keičiama balsavimo biuletenio forma. Vietoje pirmųjų partijos sąrašo pavardžių, šalia partijos (rinkimų sąrašo) pavadinimo, **biuletenyje bus tik partijos (judėjimo) vadovo pavardė, neatsižvelgiant į tai, ar jis dalyvauja rinkimuose.** Tokia balsavimo biuletenio forma bus labai palanki liberaldemokratams, kurių lyderis R. Paksas negali dalyvauti rinkimuose į Seimą.

Apibendrinant, galima teigti, kad liberaldemokratų partijos elektoratas yra radikaliausias, laukiantis pažadų iš esmės keisti dabartinį politinį valdymą ir valdžios atstovus. Tačiau R. Pakso autoritetas gerokai sumažėjo po apkaltos proceso ir tebesitęsiančių teismo procesų. Liberaldemokratų partijoje akivaizdus konsolidacijos trūkumas, kurio greičiausiai nesuteiks net organizuojama referendumo iniciatyva. Todėl liberaldemokratai nebeturi didelio potencialo prieš Seimo rinkimus atgauti buvusio populiarumo.

3.3. Naujosios demokratijos ir Valstiečių partijų sąjunga

3.3.1. Tikslai ir uždaviniai

Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga (VNDS) susikūrė 2001 m. pabaigoje, kai Seime buvo suformuota Valstiečių ir Naujosios demokratijos frakcija. 2000 m. Seimo rinkimuose dar atskirai dalyvavusi Lietuvos valstiečių partija neperkopė 5 proc. barjero (gavo 4,08 proc. balsų), vienmandatėse rinkimų apygardose buvo išrinkti 4 partijos atstovai). Naujosios demokratijos partija daugiamandatėje apygardoje net nekėlė savo sąrašo – dalyvavo A. Brazausko Socialdemokratinėje koalicijoje (vienmandatėse rinkimų apygardose buvo išrinktos dvi Naujosios demokratijos partijos atstovės – K. Prunskienė ir J. Narvilienė).

Partijų susivienijimas buvo pradėtas “iš viršaus”, po gana skaudžių Lietuvos valstiečių partijai rezultatų 2000 m. rinkimuose į Seimą. Nors prieš tai 2000 m. kovo 19 d. vykusiuose savivaldybių tarybų rinkimuose Lietuvos valstiečių partija iš viso gavo net 209 mandatus (daugiau už juos gavo tik Naujoji sąjunga – 270), nacionaliniu lygiu Lietuvos valstiečių partija nesugebėjo susitarti su krikščionimis demokratais ir nepateko į Seimą pagal partijų sąrašus.

Susijungiant Naujosios demokratijos ir Lietuvos valstiečių partijoms buvo siekta užsitikrinti daugiau galimybių būsimojuose rinkimuose ir tapti parlamentine partija. Kitaip Valstiečių partija būtų rizikavusi likti tik regionine partija, turinčia įtakos tik rajonų savivaldybių tarybose.

2002 m. gruodžio 22 d. vykusiųose savivaldybių tarybų rinkimuose jau susivienijusi VNDS gavo iš viso 190 mandatų ir buvo trečia partija pagal bendrą mandatų skaičių. **2004 m. Europarlamento rinkimai įrodė, kad partijų susijungimas pasiteisino – VNDS gavo 7,14 balsų (vieną mandatą).** Taip VNDS įgijo relevantinės partijos statusą – ji tapo vertinama kaip partija, po būsimų Seimo rinkimų galinti turėti reikšmingą mandatų skaičių Seime.

VNDS deklaruoja esanti “vidurio jėgų sąjunga”. Iš esmės tai dviejų skirtingų politinių jėgų sąjunga – žemdirbiams atstovaujanti ir gana stiprią struktūrą regionuose turinti Valstiečių partija ir “vieno asmens” Naujosios demokratijos partija. Susivienijusios partijos įgijo rimtos politinės jėgos bruožų – gana tvirtą partinę struktūrą ir politinį lyderį (K. Prunskienė). Be to, partija sustiprino saviidentifikaciją – tapo aišku, kad tai socialiai orientuota politinė jėga, bandanti remtis nuo valstybės paramos priklausančiu visuomenės sluoksniu. Ši orientacija paskatino pasirinkti ir kai kurias antisistemines nuostatas, kurias kandidatė į prezidentus K. Prunskienė skelbė savo rinkimų kampanijos metu.

Prieš Seimo rinkimus **svarbiausias VNDS uždavinys – konsoliduoti K. Prunskienės šalininkus Seimo rinkimams ir perimti kuo daugiau elektorato iš kitų antisisteminių partijų** – liberaldemokratų ir Darbo partijos. Tokia taktika pasiteisino pirmalaikiuose prezidento rinkimuose, todėl greičiausiai jos ir bus laikomasi iki Seimo rinkimų. Taip pat **VNDS gali tikėtis, kad po Seimo skandalų ją palaikys dalis buvusių socialdemokratų rėmėjų.**

Po Seimo rinkimų, priklausomai nuo partijos sėkmės ir kitų politinių jėgų santykio, VNDS gali pretenduoti ne tik gauti įtakingų postų Seimo komitetuose, bet galbūt net patekti į koalicinę Vyriausybę. Galima manyti, kad VNDS tokiu atveju pretenduotų į “ūkiškųjų” ir “socialinių” ministrų portfelius (pvz., žemės ūkio, susisiekimo, sveikatos apsaugos). Vis dėlto VNDS galimybės patekti į koaliciją priklausytų nuo Darbo partijos ketinimų. Kol kas nėra reikšmingų priedaidų teigti, kad Darbo partija norėtų stiprinti santykius su VNDS. Greičiausiai Darbo partija savo galimomis partnerėmis laiko kitas partijas. Su VNDS mieliau bendradarbiautų R. Pakso koalicija, tačiau jos galimybės formuoti koalicinę Vyriausybę labai mažos.

3.3.2. Populiarumas ir elektoratas

VNDS populiarumo reitingai ilgą laiką buvo gana žemi ir neviršydavo 5 procentų. Partijos populiarumo išaugimą prieš pat Europarlamento rinkimus greičiausiai paskatino buvusių R. Pakso šalininkų simpatijos K. Prunskienei jos kandidatavimas bei sąlyginė sėkmė prezidento rinkimuose. Būtent prezidento skandalo metu K. Prunskienė elgėsi gana nuosekliai ir atsargiai gynė R. Paksą, o prezidento rinkimų metu net sugebėjo sulaukti tiesioginės R. Pakso paramos. Tai turėjo padėti ir VNDS partijai perkopti rinkimų į Europarlamentą barjerą.

7 lentelė. Naujosios demokratijos ir Valstiečių partijų sąjungos populiarumas

	VILMORUS balandžio 1-4 d.	VILMORUS gegužės 6-9 d.	VILMORUS birželio 3-6 d.	Rinkimai į Europos Parlamentą birželio 13 d.	VILMORUS liepos 8-11 d.
Balsuotų (balsavo) už VNDS, proc.	3,1	3,9	4,2	7,41	7,9

Jei iki Seimo rinkimų situacija nesikeis, galima manyti, kad VNDS populiarumas turėtų svyruoti apie 6-9 procentus (nedidelį populiarumo didėjimą gali lemti inertiškos rinkėjų nuotaikos, susijusios su neblogu K. Prunskienės pasirodymu prezidento rinkimuose ir dėl to, jog VNDS išliko neįvelta į Seimo korupcijos skandalą)

Sprendžiant pagal VILMORUS apklausų duomenis, VNDS elektoratą galima apibūdinti taip:

1. **Dalis protesto elektorato**, tačiau mažesnė nei Darbo partijos ar liberaldemokratų. Vis dėlto reikšminga dalis VNDS šalininkų vertina šios partijos pastangas kovoti prieš korupciją – po Seimo korupcijos skandalų šis faktorius gali būti dar naudingas VNDS perimant tradicinių partijų elektoratą.
2. **Gana pasyvus ir inertiškas elektoratas** (už VNDS rėmėjus pasyvesniais gali būti laikomi tik Darbo partijos šalininkai. Tiesa, K. Prunskienės dalyvavimas antrajame prezidento rinkimų ture gerokai konsolidavo VNDS šalininkus, todėl galima manyti, kad tai padės partijai ir per Seimo rinkimus).
3. **Dominuoja vyresnio amžiaus rinkėjai** (kuo vyresnė amžiaus grupė, tuo daugiau joje VNDS rėmėjų).
4. **Vyrauja kairiųjų pažiūrų, menko ir vidutinio išsilavinimo, nedideles pajamas gaunantys rinkėjai**, iš valstybės besitikintys daugiau socialinės paramos (įdomus rodiklis yra ir tai, kad VNDS šalininkai labiausiai tarp visų apklaustųjų nemėgsta dešiniųjų partijų (ypač konservatorių).
5. **Gana vienodai išsibarstę geografiškai** (įdomus faktas tai, kad nemaža dalis VNDS rėmėjų yra vilniečiai. Tokį rodiklį gali lemti rusų ir lenkų simpatijos K. Prunskienei).
6. **Vertinantys partijos lyderę** (tarp VNDS rėmėjų, palyginti su kitų partijų rėmėjais, yra daugiausia apklaustųjų, kuriems balsuojant už partiją svarbiausias veiksnys yra partijos lyderis ir jo savybės).

VNDS sėkmė būsimočiuose Seimo rinkimuose labai priklausys nuo to, ar pavyks pritraukti lenkus ir rusus. Kaip parodė pirmalaikiai prezidento rinkimai, **K. Prunskienė laimėjo didelę dalį tautinių mažumų simpatijų** – pvz., Visagino ir Šalčininkų rajono rinkimų apygardose ji gavo apie 90 proc. balsų. Jei VNDS susitars Seimo rinkimams parengti bendrą sąrašą kartu su Lietuvos lenkų rinkimų akcija ir Lietuvos rusų sąjunga (pvz., sudaryti bendrą K. Prunskienės vardo rinkimų sąrašą), galima manyti, kad tai gerokai sustiprins VNDS elektoratą.

Dar viena galimybė VNDS išplėsti savo elektoratą – pritraukti kai kuriuos krikščionis demokratų. Vienas buvusių krikščionių demokratų lyderių K. Bobelis rėmė K. Prunskienę pirmalaikiuose prezidento rinkimuose. Tikėtina, kad dalis susiskaldžiusių krikščionių demokratų gali įsitraukti į VNDS rinkimų sąrašą.

3.3.3. Potencialas

Didžiausias VNDS privalumas – buvusi stipri valstiečių partijos struktūra rajonuose. VNDS turi didelę įtaką kaimiškose savivaldybėse, sudarydama koalicijas ar skirdama savo atstovus merais. **Po 2002 m. savivaldybių rinkimų VNDS turėjo 10 merų.**

Kaip tam tikrą galimą partijos silpnumo požymį būtų galima paminėti abejotiną partijos vadovybės konsolidaciją. Prezidento R. Pakso krizės metu nuomonės dėl apkaltos išsiskyrė net frakcijos viduje. K. Prunskienės rinkimų štabe taip pat vyravo Naujosios demokratijos partijos atstovai ir K. Prunskienės ištikimiausi sąjungininkai. Galima manyti, kad išlieka tam tikra trintis tarp K. Prunskienės ir buvusių Valstiečių partijos lyderių. Tikėtina, kad tai gali turėti pasekmių ir kitoms partijos struktūroms, vietiniams skyriams.

VNDS neturi stiprių ryšių su įtakingomis interesų grupėmis. Pats R. Karbauskis iki 2000 m. gana aktyviai dalyvaudavo žemdirbių protesto akcijose, nes buvo suinteresuotas valstybės parama cukrinių runkelių augintojams. Stambus ūkininkas R. Karbauskis laikomas vienu turtingiausių Seimo narių – jo asmeninis turtas siekia apie 5 mln. litų. Galima manyti, kad buvę valstiečių partijos nariai yra išlaikę ryšius su visuomeninėmis žemdirbių organizacijomis, nors R. Karbauskis (buvęs Lietuvos valstiečių partijos pirmininkas) pastaraisiais metais viešai mėgino atsiriboti nuo įvairių žemdirbių organizacijų (pvz., Žemės ūkio rūmų), kurios ketino imtis radikalių akcijų prieš Vyriausybę, kad būtų užtikrinti žemdirbių interesai.

VNDS Europarlamento rinkimams išleido daugiau kaip 384 tūkst. litų, K. Prunskienė pirmalaikiams prezidento rinkimams – daugiau kaip 1 mln. 211 tūkst. litų. Tarp didžiausių VNDS ir K. Prunskienės rėmėjų 2004 m. Europarlamento ir pirmalaikiuose prezidento rinkimuose galima paminėti Lietuvos ir Čekijos įmonę "ARX" (automobilių "Škoda" atstovybė), UAB "Straikas" ir AB "Geonafta", UAB "Druskininkų rasa". Tarp K. Prunskienės rėmėjų buvo ir UAB "Dujotekana". Vis dėlto didžiausi partijos rėmėjai – patys partijos nariai K. Prunskienė ir G. Didžiokas. Galima įtarti, kad taip yra paslepiami tikrieji rinkimų kampanijų rėmėjai. Kad K. Prunskienės rėmėjai nenori figūruoti rinkimų kampanijos ataskaitose, rodo ir daugiau įtartinų "aukotojų" – pvz., dar 2003 m. likviduota UAB "Kolana" K. Prunskienei skyrė 72 tūkst. litų, Vilniaus gimnastikos mėgėjų sporto klubas – 91 tūkst. litų.

VNDS neturi juos akivaizdžiai remiančių žiniasklaidos priemonių. Tačiau K. Prunskienė rinkimų kampanijos metu gana aktyviai naudojosi TV4 eteriu, nemažai lėšų rinkimų agitacijai buvo skirta "Žinių radijui" ir "Respublikos" leidinių grupei.

Apibendrinant, VNDS organizacinės galimybės yra gana stiprios, tačiau jos gali būti nevysiškai išnaudotos dėl galimos trinties partijos vadovybėje. Vienas didžiausių VNDS galimybių išplėsti savo elektoratą – pritraukti rusų ir lenkų mažumoms atstovaujančias partijas bei dalį krikščionių demokratų atstovų. Tai galėtų garantuoti VNDS papildomus 3-5 proc. balsų Seimo rinkimuose. Vis dėlto kol kas šios galimybės nėra išnaudojamos labai aktyviai. VNDS ryšiai su finansinėmis ir interesų grupėmis nėra aiškūs. Tačiau tikėtina, kad K. Prunskienė gali tikėtis paramos iš neskaidraus verslo atstovų ar užsienio subjektų.

II. SEIMO RINKIMŲ REZULTATŲ PROGNOZĖS IR PARTIJŲ ĮTAKOS KAITOS SCENARIJAI (POTENCIALIOS KOALICIJOS IR VYRIAUSYBĖ)

2004 m. Seimo rinkimai, pagal Konstitucijos 57 straipsnio pataisą, turi būti skelbiami antrą spalio mėnesio savaitgalį. Pakeitus Seimo rinkimų įstatymą, šiemet parlamento rinkimai vėl vyks dviem turais: **pirmasis – spalio 10 d., o antrasis turas bus surengtas spalio 24 dieną.**

Šie, iš pirmo žvilgsnio techniniai, Seimo rinkimų organizavimo aspektai gali turėti nemažos įtakos rinkimų aktyvumui ir galutiniams rezultatams.

Svarbiausios prielaidos, bandant prognozuoti Seimo rinkimų rezultatus, būtų šios:

1. Visuomenės nuomonių apklausos ir jų kitimo per paskutiniuosius mėnesius tendencijos.
2. Europarlamento rinkimų rezultatai ir jų neatitikimai su visuomenės nuomonės apklausomis.
3. Partijų elektoratų aktyvumo įvertinimai (remiantis visuomenės nuomonės apklausomis).
4. Bendro rinkimų aktyvumo prognozės.
5. Partijų aktyvumo ir rinkimų kampanijų efektyvumo potencialas.

Taip pat bandoma į prognozės scenarijus įtraukti kai kuriuos kintamuosius, kurie gali turėti didelę įtaką rinkimų rezultatams, tačiau kol kas nėra žinoma:

1. Nėra aiškūs galutiniai partijų derybų dėl bendradarbiavimo rinkimuose rezultatai.
2. Nežinomi visų partijų rinkimų sąrašai, svarbiausi partijų lyderiai (nors preliminariai kandidatus į pirmąsias sąrašų vietas kai kurios partijos jau paskelbė, tačiau iki šiol nėra aišku, ar kai kurie populiarūs politikai ir visuomenėje žinomi veikėjai neprisijungs prie vieno ar kitų partijų).
3. Nenuspėjama dabartinių ir naujų, skandalingų temų plėtotė žiniasklaidoje, viešųjų ryšių kampanijos prieš pat rinkimus.

Šie faktoriai, ypač paskutinis, gali turėti lemiamą įtaką galutiniams Seimo rinkimų rezultatams, tačiau jie gali būti aptariami tik kaip tam tikri “nežinomieji”. Iš dalies “nežinomųjų” variantus galima pateikti remiantis partijų potencialu ir kitomis šiuo metu žinomomis politinėmis tendencijomis, tačiau visada išliks tikimybė, kad dalis keičiančios prognozė svarbios informacijos dėl objektyvių priežasčių nebuvo įtraukta.

1. Seimo rinkimų scenarijai

Galime išskirti tris pagrindinius Seimo rinkimų scenarijus:

- A scenarijus. Darbo partijos pranašumas;
- B scenarijus. Antisisteminių partijų konsolidavimas;
- C scenarijus. Sisteminių partijų konsolidacija.

A scenarijus. Darbo partijos pranašumas

Po gana aktyvaus Europarlamento ir pirmalaikių prezidento rinkimų balsavimo, tikėtina, kad Seimo rinkimuose (pirmajame ture) gali dalyvauti panašus rinkėjų skaičius – **apie 50 – 55 proc.** nuo įtrauktų į sąrašus. Antrajame rinkimų ture greičiausiai dalyvaus gerokai mažiau rinkėjų – apie 35 – 45 procentai. Tai gali sąlygoti kai kurių rinkėjų nenoras balsuoti nė už vieną į antrąjį rinkimų turą patekusį kandidatą. 1996 m. Seimo rinkimuose, kurie vyko taip pat dviem turais, rinkėjų aktyvumas antrajame ture buvo maždaug 10 proc. mažesnis nei pirmajame.

Vienmandatėse apygardose prognozuoti rinkimų rezultatus kol kas beveik neįmanoma, nes net nėra aišku, kas su kuo varžysis. Tačiau galima aptarti keletą prielaidų, kurios galėtų lemti svarbiausias tendencijas.

Antrasis rinkimų turas gali būti palankus tiek didžiausioms sisteminėms partijoms, tiek Darbo partijai. Viena vertus, didžiosios parlamentinės partijos turi daugiausia visuomenėje žinomų žmonių, todėl jie gali tikėtis didesnės rinkėjų paramos varžydamiesi su mažiau žinomais konkurentais antrajame ture. Bandymai susitarti dėl atskirų rinkimų apygardų ir nekonkuruoti panašios pakraipos partijų atstovams padidina galimybes laimėti labiau žinomiems politikams. Kita vertus, antrajame ture dalis žmonių gali balsuoti iš principo už “naują žmogų”, kurį laikytų alternatyva dabartiniam Seimo nariui ar susikompromitavusių parlamentinių partijų atstovams (pvz., pagal VILMORUS apklausos duomenis, už naujus, politikoje dar nebuvusius žmones norėtų balsuoti net 37 proc.; nebalsuotų – 13,7 proc.). Be to, antrasis turas palankus Darbo partijai ir dėl to, kad nauji, rinkėjams nežinomi kandidatai gali turėti daugiau laiko rinkimų agitacijai. Turint galvoje, kad Darbo partija gali skirti daug lėšų rinkimų kampanijai, šis faktorius gali būti lemiamas, nustatant antrojo turo nugalėtoją.

Pakitusi rinkimų sistema suteikia mažiau galimybių gauti mandatų nestiprioms, neturinčioms ryškių politikų partijoms – VNDS bei gerokai susikompromitavusiems liberaldemokratams. Taip pat galima manyti, kad antrasis rinkimų turas bus nepalankus konservatoriams, nes ši partija yra labiausiai “nemėgstama” rinkėjų – už jos atstovą antrajame rinkimų ture gali būti daugiau balsuojančių “prieš”.

Darbo partija aiškiai pirmauja visuomenės nuomonės apklausose, ji gavo daugiausia balsų Europarlamento rinkimuose. Pastarųjų mėnesių tendencijos rodo, kad Darbo partija nuosekliai didina savo populiarumą – pagal VILMORUS apklausas, **Jos populiarumas per keturis**

mėnesius (nuo balandžio iki liepos mėn.) pakilo maždaug 6 procentais (nuo 23,6 proc. iki 29,1 proc.). Tai vienintelė partija, kurios reitingas nuosekliai ir taip sparčiai auga.

Galima manyti, kad Darbo partijos populiarumas ir toliau nemažės, nes tam esama palankių sąlygų:

1. po prezidento rinkimų kilęs korupcijos skandalas Seime turėjo dar labiau sumažinti pasitikėjimą tradicinėmis parlamentinėmis partijomis ir lemti pasyvesnių rinkėjų simpatijas Darbo partijai, kuri buvo visiškai nesusijusi su šiuo skandalu (bent jau viešame informaciniame lauke);
2. Darbo partijos galimybės laimėti rinkimus tapo beveik visuotinai pripažįstamos (tiek pačių politikų, tradicinių partijų atstovų, tiek žiniasklaidos), todėl ji gali pritraukti rinkėjus vien savo “neišvengiamos laimėtojos” įvaizdžiu;
3. prieš Darbo partiją nėra vykdomos intensyvios informacinės kampanijos (tik “Kauno diena” mėgino tai daryti, skelbdama ciklą straipsnių apie V. Uspaskicho veiklą), dažniausiai apsiribojama tik kartkartėmis pasikartojančiais gąsdinimais populizmu.

Todėl tikėtina, kad **prieš prasidedant rinkimų kampanijai Darbo partija turės apie 30 – 33 proc. rinkėjų paramą** (pagal visuomenės nuomonės apklausas).

Sprendžiant pagal vykčius Europarlamento rinkimus, Darbo partijos Seimo rinkimų kampanija turėtų būti taip pat **labai profesionali ir aktyvi**. Tikėtina, kad Darbo partija rinkimams skirs daug lėšų (galbūt net daugiausiai) ir jos rinkimų agitacija bus tarp labiausiai pastebimų. Tai turėtų padėti suaktyvinti gana pasyvų Darbo partijos elektoratą. Todėl Seimo rinkimuose už Darbo partijos sąrašą balsuojančių dalis turėtų beveik atitikti visuomenės nuomonių tyrimuose skelbiamus reitingus – **Darbo partija turėtų gauti apie 30 – 35 proc. visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Tai atitiktų 22 – 28 mandatus⁴, skirtus pagal partijų sąrašus.**

Atsižvelgiant į minėtas prielaidas, vienmandatėse rinkimų apygardose Darbo partija galėtų gauti **15 – 25 mandatus**. Taigi iš viso Darbo partija galėtų gauti 37-53 mandatus.

Antroji pagal populiarumą partija šiuo metu yra **Lietuvos socialdemokratai**. Rinkimuose į Europarlamentą socialdemokratai gavo 14,43 proc. balsų. Tačiau Socialdemokratų partija pastaruoju metu yra greičiausiai populiarumą prarandanti partija – per keturis mėnesius jos reitingai nukrito nuo 16,8 proc. (balandžio mėn.) iki 11,5 procento (liepos mėn.). Išliekant tokioms tendencijoms, galima tikėtis, kad prieš rinkimų agitacijos pradžią socialdemokratus rems apie 10 proc. rinkėjų.

Vis dėlto socialdemokratų elektoratas yra pakankamai aktyvus ir inertiškas. Be to, socialdemokratai turi didelį pranašumą prieš kitas partijas – jie gali pasinaudoti vykdomosios valdžios pozicijos teikiamomis galimybėmis ir prieš rinkimus priimti rinkėjams patrauklius

⁴ Laikomasi prielaidos, kad 5 proc. rinkimų barjerą peržengs ne mažiau kaip 6 partijos: Darbo partija, socialdemokratai, konservatoriai, liberalcentristai, liberaldemokratai ir VNDS. 2000 m. A. Brazausko socialdemokratinė koalicija, gavusi 30,8 proc. balsų, gavo 28 mandatus, nes tuo metu 5 proc. peržengė tik 4 partijos.

sprendimus (pvz., dėl indėlių gražinimo, papildomų išmokų pensijoms didinti ir panašiai). Todėl tikėtina, kad net dalyvaujant atskiru rinkimų sąrašu, **socialdemokratai gali tikėtis apie 12 – 15 proc. visų rinkėjų paramos. Tai garantuotų maždaug 9 – 13 mandatų balsuojant pagal partijų sąrašus.**

Sąrašų sujungimo su Naująja sąjunga pasekmės gali būti dvejopos. Viena vertus, tai pritrauks dabartinį socialliberalų elektoratą, tačiau gali atstumti tų rinkėjų dalį, kurie remia socialdemokratų dėl jų aiškių kairiųjų pažiūrų. Vis dėlto tikėtina, kad į sąrašą įtraukus socialliberalus, **bendras partijų elektoratas galėtų sudaryti 16 – 21 proc. visų balsuojančių rinkėjų. Tai koaliciniam sąrašui duotų 13 – 18 mandatų.**

Atsižvelgiant į tai, kad Naujoji sąjunga ir socialdemokratai ketina derinti kandidatus vienmandatėse rinkimų apygardose ir tai, kad šios partijos turi daug gerai žinomų populiarių politikų, galima tikėtis, kad kartu šios partijos gaus apie **15 – 25 mandatų vienmandatėse rinkimų apygardose** (2000 m. vienmandatėse apygardose LDDP, Lietuvos socialdemokratų partija ir Naujoji sąjunga iš viso laimėjo 32 mandatus). Taigi iš viso socialdemokratų ir socialliberalų koalicija galėtų gauti 28-43 mandatus.

Tėvynės sąjungos (konservatorių) partija visuomenės nuomonės apklausose išlaiko stabilius reitingus, jie siekia maždaug 8 – 10 procentus. Lyginant su kitomis partijomis konservatoriai gali pasigirti tuo, jog jų rinkėjai yra vieni ištikimiausių ir aktyviausių. Tai patvirtino ir Europarlamento rinkimai, kuriuose konservatoriai gavo 12,58 proc. visų balsų, t.y. maždaug trečdaliu daugiau nei pastarųjų mėnesių populiarumo vidurkis pagal visuomenės nuomonių apklausas.

Galima manyti, kad konservatoriams neturėtų labai smarkiai pakenkti Seimo korupcijos skandalas, nepaisant to, kad į jį buvo įsivėlęs vienas žinomiausių konservatorių atstovų A. Vidžiūnas. Tikėtina, kad iki Seimo rinkimų jų populiarumas neturėtų reikšmingai keistis ir toliau sieks apie 8-10 procentų.

Konservatorių bendradarbiavimo su liberalcentristais iniciatyvos galėtų šiek tiek padidinti tikėtiną rinkimų rezultatą. Šios derybos turėjo parodyti dešiniųjų pažiūrų rinkėjams, kad abi dešinėsios partijos bent jau šį kartą neturėtų konfrontuoti tarpusavyje. Tai gali net padėti konservatoriams pritraukti dalį liberalcentristų rėmėjų, kurie pastaruoju metu gali būti nusivylę A. Zuoko ar kitų liberalcentristų lyderių veikla.

Todėl tikėtina, kad **Konservatorių partija Seimo rinkimuose gali gauti apie 11-16 proc. balsų, kurie suteiktų 8-14 mandatų.** Tiesa, P. Auštrevičiui neprisijungus prie konservatorių, jų rezultatai gali būti šiek tiek prastesni – 9-12 proc. (6-9 mandatai).

Tėvynės sąjunga yra labiausiai nemėgstama politinė partija, todėl vargu ar antrajame rinkimų ture jos kandidatai gali tikėtis sėkmės daugelyje rinkimų apygardų – net nepaisant to, kad ketinama “pasidalyti” rinkimų apygardas su liberalcentristais. 2000 m. Tėvynės sąjunga vienmandatėse rinkimų apygardose iškovojo vos vieną mandatą (Nevėžio rinkimų apygardoje

tuomet laimėjo Vitas Matuzas). Todėl galima manyti, kad šiemet Tėvynės sąjunga gali tikėtis **3 – 5 mandatų vienmandatėse apygardose**. Taigi iš viso Tėvynės sąjunga galėtų gauti 11-19 mandatų.

Liberalcentristai gali būti laikomi viena iš tų partijų, kurių elektoratas yra gana inertiškas, “konservatyvus” ir aktyvus. Europarlamento rinkimuose jie gavo beveik dvigubai daugiau balsų (11,23 proc.), nei jiems žadėjo visuomenės nuomonės apklausa (maždaug 5,6 proc.). Vis dėlto nekylantis partijos populiarumas verčia manyti, kad liberalcentristų elektorato ištikimybė gali po truputį mažėti. Ypač tokias tendencijas gali sustiprinti partijos lyderių nesutarimai (beveik atviras konfliktas tarp A. Zuoko ir E. Gentvilo), vis dažnesnė A. Zuoko kritika žiniasklaidoje, partijos lyderių G. Steponavičiaus ir E. Masiulio įsivėlimas į Seimo korupcijos skandalą. Visa tai gali dalį liberalcentristų rėmėjų pastūmėti kitos dešinėsios partijos – konservatorių – link. Galima manyti, kad iki Seimo rinkimų liberalcentristų populiarumas nedidės ir sieks apie 5-7 procentus. Jei liberalcentristų nesukrės dar vienas kitas skandalas ir rinkimų kampanija bus aktyvi (galima laukti, kad liberalcentristai skirs daug lėšų rinkimų kampanijai – jie yra daugiausia paramos iš biudžeto turinti partija), **Seimo rinkimuose liberalcentristai turėtų gauti apie 8 – 13 proc. balsų. Tai būtų 6 – 10 mandatų.** Tiesa, neaišku kokį poveikį rinkimų rezultatams turės tai, jog liberalcentristai pirmuoju numeriu sąrašė įrašė vieną iš dabartiniu metu populiariausių naujų politikų – P. Auštrevičių. Viena vertus, tai gali padėti pritraukti naujų rėmėjų. P. Auštrevičiui tapus vienu svarbiausių rinkimų kampanijos “veidų”, tikėtina, kad tai partijai gali atnešti papildomų balsų. Kita vertus, nepartinio ir iš tvirtų ideologinių nuostatų neturinčio P. Auštrevičiaus iškėlimas į rinkimų sąrašo lyderius gali atstumti dalį tradicinių liberalų rinkėjų bei iššaukti nepasitenkinimą partijos viduje.

Liberalcentristai visuomet turėdavo neblogas pozicijas didžiuosiuose miestuose. 2000 m. jie gavo daugiausia mandatų vienmandatėse rinkimų apygardose – 18. Vis dėlto, po dabartinių skandalų, į kuriuos įsivėlė net keletas partijos lyderių, ir Liberalcentristų partijos populiarumo kritimo, šio rezultato liberalcentristams pakartoti greičiausiai nepavyks. Tikėtina, kad jie gaus **5 – 10 mandatų vienmandatėse apygardose**. Taigi iš viso liberalcentristai galėtų gauti 11-20 mandatų.

Valstiečių ir Naujosios Demokratijos partijų sąjungos populiarumas pastaraisiais mėnesiais išaugo daugiau nei dvigubai – nuo 3,1 proc. (balandžio mėn.) iki 7,9 procento (liepos mėn.). Labiausiai šį populiarumo augimą turėjo sąlygoti K. Prunskienės prezidentinė rinkimų kampanija ir perimtos protesto elektorato simpatijos iš liberaldemokratų. Vis dėlto abejotina, ar VNDS ir toliau pavyktų tokiu pat tempu didinti savo populiarumą. Po sąlyginės K. Prunskienės sėkmės VNDS nesugebėjo išlaikyti didelio politinio aktyvumo, nepaisant netgi palankių sąlygų – Seimo korupcijos skandalo, su kuriuo nebuvo susijęs nė vienas VNDS narys.

Kaip jau buvo minėta, viena realiausių VNDS galimybių praplėsti savo rinkėjų ratą – pritraukti tautinėms mažumoms atstovaujančias partijas. Jei būtų sudaryta bendra VNDS bei Lietuvos rusų sąjungos ir Lietuvos lenkų rinkimų akcijos koalicija, ji galėtų tikėtis papildomos maždaug 3-5

proc. rinkėjų paramos. Tačiau apie tokią galimybę kalbėti sunku, nes šiuo metu Lietuvos lenkų rinkimų akcija tokioje koalicijoje atsisako dalyvauti. Todėl **tikėtina, kad Seimo rinkimuose VNDS dalyvaus viena ir gaus apie 6 – 9 proc. balsų. Tokie rezultatai galėtų suteikti partijai 4 – 7 mandatus.**

Vienmandatėse rinkimų apygardose 2000 m. Lietuvos valstiečių partija laimėjo 4 mandatus, dar 2 mandatus gavo Naujosios demokratijos partija. Galima manyti, kad panašūs rezultatai gali būti ir šiais metais – vienmandatėse (ypač kaimiškose) rinkimų apygardose VNDS gali laimėti **4 – 8 mandatus**. Taigi iš viso VNDS galėtų gauti 8-15 mandatų.

Liberaldemokratai nuo R. Pakso nušalinimo nuosekliai praranda savo populiarumą ir paskutiniu metu jis svyruoja ties 5 proc. riba. Tiesa, Europarlamento rinkimuose liberaldemokratai gavo 6,83 proc. balsų ir tokiu rezultatu parodė, jog gali išlikti tarp parlamentinių partijų. Liberaldemokratų mėginimai suburti didesnę R. Paksą remiantį judėjimą vargu ar turės didelės įtakos populiarumui. Kol kas nėra aišku, ar judėjimas “Už tvarką ir teisingumą” dalyvaus Seimo rinkimuose kaip partijų koalicija, ar bus laikomas vienos partijos sąrašu. Pirmuoju atveju R. Pakso šalininkai labiau rizikuotų, nes partijų koalicijoms yra taikomas didesnis - 7 proc. - rinkimų barjeras.

Pastaruoju metu liberaldemokratams kenkia įvairūs teismo procesai, kuriuose net buvę R. Pakso bendražygiai nesutaria tarpusavyje (pvz., R. Paksas viešai vadindamas “ligoniu”), todėl vienybės nebuvimas nesukuria prielaidų didinti partijos ar judėjimo populiarumą. Liberaldemokratai beveik neturi galimybių patraukti naujų, visuomenei žinomų žmonių. Įdomu tai, kad šiuo metu bandoma kritikuoti kitą antisistemine – Darbo – partiją, nes suvokiama jog kaip tik V. Uspaskichas užsikariavo protesto elektorato simpatijas, anksčiau skirtas R. Paksui. Tokia taktika vargu ar padės liberaldemokratams pasiekti geresnio rezultato Seimo rinkimuose, tačiau gali sumažinti teorines antisisteminių partijų bendradarbiavimo galimybes per Seimo rinkimus ar po jų.

Nesikeičiant dabartinėms tendencijoms, galima tikėtis, kad **judėjimas “Už tvarką ir teisingumą” gaus apie 5 – 8 proc. balsų ir 4-6 mandatus.**

Antrasis turas liberaldemokratams nėra palankus. Liberaldemokratai gali tikėtis laimėti mandatų tik keliose, tradiciškai R. Paksą remiančiose vienmandatėse apygardose. Tikėtina, kad liberaldemokratai vienmandatėse apygardose gaus **iki 5 mandatų**. Taigi iš viso liberaldemokratai galėtų gauti 8-11 mandatų.

Lietuvos rusų sąjunga ir Lietuvos lenkų rinkimų akcija, nors ir negavusios mandatų Europarlamento rinkimuose, gali pasidžiaugti neblogu rezultatu – koalicija gavo daugiau kaip 5 proc. balsų. **Vis dėlto, šiuo metu ryškėja požymiai, kad abi tautinėms mažumoms atstovaujančios partijos bandys rinkimuose dalyvauti atskirai arba jungtis į koalicijas su kitomis partijomis.**

Beveik aišku, kad abiem partijom rinkimuose dalyvaujant atskirai nei viena iš jų negaus daugiau kaip 5 proc. balsų. Vis dėlto, jei bendras rinkimų aktyvumas būtų labai mažas, įmanoma, kad Lietuvos lenkų rinkimų akcija gali gauti 4-5 proc. balsų (perlipus 5 proc. barjerą, jie gautų 3-4 mandatus).

Vadinamosiose rusiškose ir lenkiškose vienmandatėse rinkimų apygardose Lietuvos lenkų rinkimų akcija gali gauti 3-4 mandatus, o Lietuvos rusų sąjunga - 1-2 mandatus.

Kitos partijos greičiausiai neperžengtų 5 proc. barjero. Arčiausiai šios ribos galėtų priartėti Lietuvos krikščionys demokratai ir Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga. Tačiau atsižvelgiant į jų rezultatus Europarlamento rinkimuose (juose šios partijos gavo 2,75 ir 2,57 proc.), esama labai nedidelės tikimybės, kad partijoms pavyks reikšmingai padidinti savo populiarumą.

Pagal šį scenarijų partijos galėtų pasiskirstyti mandatus taip:

8 lentelė. Mandatų pasiskirstymas pagal scenarijų A

Partija (koalicija)	Proc. daugiamandatė je apygardoje	Mandatų skaičius	Mandatai vienmandatėse apygardose	Iš viso mandatų
Darbo partija	30-35	22-28	15-25	37-53
Socialdemokratų ir socialliberalų koalicija	16-21	13-18	15-25	28-43
Tėvynės sąjunga (konservatoriai)	11-16	8-14	3-5	11-19
Liberalcentristai	8-13	6-10	5-10	11-20
VNDS	6-9	4-7	4-8	8-15
“Už tvarką ir teisingumą” (liberaldemokratai)	5-8	4-6	3-5	8-11
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	3-5	-	3-4	3-4
Lietuvos rusų sąjunga	1-3	-	1-2	1-2
Kitos partijos (save iškėlę kandidatai)	Iki 5 proc.	-	5-10	5-10

B scenarijus. Antisisteminių partijų konsolidavimas

Svarbiausia šio scenarijaus prielaida – **aiškus protesto elektorato dominavimas rinkimuose ir dar didesnis pasitikėjimo tradicinėmis partijomis smukimas.**

Tokią situaciją galėtų sukurti prieš rinkimus kilę sisteminių partijų tarpusavio konfliktai (žlugusios derybos dėl bendrų koalicijų ar nekonkuravimo vienmandatėse apygardose), nauji skandalai, susiję su tradicinėmis partijomis (ar tam tikros aplinkybės dabartiniuose – įrodymai dėl Seimo narių kyšininkavimo, naujų Seimo narių įtraukimas į skandalus ir t.t.). Šios sąlygos gali sukelti dar didesnę rinkėjų pasyvumą ir apskritai tarp rinkėjų gali imti dominuoti protesto elektoratas.

Socialliberalų ir socialdemokratų koalicijos kūrimas kelia daug aistrų ir nepasitenkinimo tarp pačių socialdemokratų. **Neatmestina galimybė, kad partijos vadovybėms susitarus dėl koalicijos, dalis socialdemokratų tam nepritaris ir pasitrauks iš partijos** (apie tokią galimybę anksčiau užsiminė kai kurie nepatenkinti buvę “senosios” Socialdemokratų partijos atstovai, tačiau realių veiksmų kol kas nesiimama – net savarankiškai kandidatuoti ir konkuruoti su socialliberalų atstovu nusprendęs J.Sabatauskas iš partijos trauktis nežada). Toks partijos skilimas panaikintų tariamą koalicinį potencialą ir tikėtina, jog koalicija gautų tiek pat balsų, kiek ir viena Socialdemokratų partija (apie 11-15 proc.).

Be to, besiplečiantys skandalai (pvz., konkrečių kaltinimų **A. Zuokui pateikimas**) gali smarkiai sumažinti liberalcentristų populiarumą ir padidinti riziką, kad ši partija taip pat gali neperžengti 5 procentų.

Šios priežastys gali didinti Darbo partijos populiarumą iki 35 – 40 procentų. Be to, ji gali gauti ir sąlygiškai daugiau mandatų – kuo mažiau partijų dalyvauja skirstant mandatus pagal partijų sąrašus, tuo daugiau mandatų gali būti skirta laiminčiai partijai.

Pagal šį scenarijų mandatai galėtų pasiskirstyti taip:

9 lentelė. Mandatų pasiskirstymas pagal scenarijų B

Partija (koalicija)	Proc. daugiamandatė je apygardoje	Mandatų skaičius	Mandatai vienmandatėse apygardose	Iš viso mandatų
Darbo partija	35-40	31-34	18-28	49-62
Socialdemokratai	11-15	9-12	10-15	19-27
Tėvynės sąjunga (konservatoriai)	8-12	6-9	3-5	9-14
VNDS	7-10	5-8	4-8	9-16
“Už tvarką ir teisingumą” (liberaldemokratai)	6-9	4-7	3-5	7-12
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	3-5	-	3-4	3-4
Lietuvos rusų sąjunga	1-3	-	1-2	1-2
Liberalcentristai	4-6	(0)* 4-5	4-8	(4-8) 8-13
Socialliberalai	4-6	(0)* 4-5	4-8	(4-8) 8-13
Kitos partijos (save išskėle kandidatai)	Iki 5 proc.	-	5-10	5-10

* Jei rinkimuose dalyvaus atskirai ir neperkops 5 proc. barjero.

C scenarijus. Sisteminių partijų konsolidacija

Svarbiausia šio scenarijaus prielaida – **netikėtas Darbo partijos ar V. Uspaskicho sukompromitavimas prieš rinkimus.**

Kitos sąlygos, galinčios lemti tokį scenarijų, galėtų būti nuoseklus ir nekonfliktinis sisteminių partijų bendradarbiavimas (svarbiausia – sklandus socialliberalų ir socialdemokratų sąrašų sujungimas), dabartinių korupcijos skandalų išblėsimas (ar pakreipimas į kitą pusę, įtraukiant ir antisisteminių partijų atstovus) ir politinių klaidų išvengimas, efektyvi rinkimų kampanija ir netradiciškai didelis rinkėjų aktyvumas (apie 60 proc.) arba atvirkščiai – netradiciškai mažas

(apie 40 proc.). Didelis rinkimų aktyvumas gali reikšti didesnę jaunimo ir viduriniojo rinkėjų sluoksnio, kuris paprastai nesidomi politika aktyvumą. Mažas aktyvumas galėtų reikšti, kad ištikimiausias tradicinių partijų elektoratas sudarytų didesnę dalį tarp visų dalyvavusių rinkėjų. Kitos antisisteminės partijos (liberaldemokratai ir VNDS) turėtų padaryti rimtų klaidų (arba nesiimti jokių aktyvių veiksmų), kad neperimtų protesto elektorato balsus.

Pagal tokį scenarijų mandatai galėtų pasiskirstyti taip:

10 lentelė. Mandatų pasiskirstymas pagal scenarijų C

Partija (koalicija)	Proc. daugiamandatė je apygardoje	Mandatų skaičius	Mandatai vienmandatėse apygardose	Iš viso mandatų
Darbo partija	25-30	19-24	15-20	34-44
Socialdemokratų ir socialliberalų koalicija	18-23	14-18	15-25	29-43
Tėvynės sąjunga (konservatoriai)	14-18	10-14	4-6	14-20
Liberalcentristai	10-14	8-10	5-10	13-20
VNDS	5-8	5-7	4-8	9-15
“Už tvarką ir teisingumą” (liberaldemokratai)	5-8	5-7	3-5	8-12
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	3-5	-	3-4	3-4
Lietuvos rusų sąjunga	1-3	-	1-2	1-2
Kitos partijos (save iškėlę kandidatai)	Iki 5 proc.	-	5-10	5-10

2. Galimos koalicijos po Seimo rinkimų

A scenarijus

Pagal šį scenarijų nors **Darbo partija ir turėtų gauti daugiausiai mandatų, iki daugumos Seime jai trūktų gana solidaus mandatų skaičiaus – maždaug 20 – 30.** Tokia situacija verstų partiją ieškoti vienos rimtos koalicinės partnerės ar net kelių. Vargu ar V. Uspaskichas ryšis ieškoti sąjungininkų tarp antisisteminių partijų: pirma, net ir pakvietus abi antisistemines partijas (VNDS ir liberaldemokratus), gali neužtekti balsų tvirtai daugumai; antra, tai sukeltų didžiulę žiniasklaidos ir visuomenės kritiką, kuri (kaip parodė R. Pakso skandalas) galėtų paraližuoti Vyriausybės ar parlamento daugumos veiklą.

Todėl greičiausiai Darbo partija ieškotų sąjungininkų tarp vadinamųjų tradicinių partijų. Iš šių partijų tik konservatoriai kategoriškai atmeta galimybes bendradarbiauti su Darbo partija. Kitos, nors ir kritikuodamos “populizmo įsigalėjimą”, kol kas vengia ryžtingai atsiriboti nuo galimų bendradarbiavimo scenarijų.

Labiausiai tikėtina, kad pirmieji, į kuriuos kreipsis su pasiūlymu V. Uspaskichas, bus socialliberalai. Tačiau vien šios partijos paramos neužtektų. Tik bendras socialliberalų ir socialdemokratų mandatų skaičius, pagal numanomus rinkimų rezultatus, galėtų užtikrinti būtiną

daugumą. Todėl socialliberalų užduotis gali būti gana sudėtinga – įtikinti rinkimų koalicijos partnerius paremti V. Uspaskichą. Jei šis uždavinys būtų pasiektas, liktų vienas žingsnis iki socialliberalų ir socialdemokratų susivienijimo. Tikėtina, kad tokia valdžios koalicija užtikrintų A. Paulauskui ne tik Seimo pirmininko vietą, bet ir būsimos susivienijusios partijos pirmininko poziciją.

Jei socialdemokratai nesutiktų su pasiūlymu ištraukti į Vyriausybės formavimą (pvz., jie gali prieštarauti V. Uspaskicho siekiams tapti premjeru), socialliberalai gali pamėginti tartis su liberalcentristais. Tačiau kol kas liberalcentristai deklaruoja nebendradarbiausiantys su Darbo partija (A. Zuokas net pareiškė, kad vienmandatėje apygardoje varžysis prieš V. Uspaskichą) ir galimybė ištraukti į Darbo partijos sudaromą Vyriausybę galėtų būti vertinama tik kaip išimtis, pvz., jei tai bus pateikta kaip bandymas “atsverti populistinę poziciją” valdančiojoje daugumoje ir jei Vyriausybei vadovaus ne V. Uspaskichas.

Be to, Darbo partija gali pritraukti ir keletą mažesnių parlamentarų grupių atstovų – pvz., tautinėms mažumoms atstovaujančius ar nepriklausomus Seimo narius.

Nors ir nedidelė tikimybė, tačiau įmanoma, kad tarp Darbo partijos partnerių būtų svarstoma ir VNDS. Vis dėlto vien VNDS paramos neužtektų, o tarp tradicinių partijų tikriausiai tik socialdemokratai norėtų bendroje koalicijoje matyti K. Prunskienę.

Bet kuriuo atveju, pagal šį scenarijų Darbo partija turės koalicijos formavimo iniciatyvos teisę ir galės rinktis partnerius. Jų pasirinkimas būtų gana platus:

1. Koalicija su socialliberalais ir socialdemokratais.
2. Koalicija su socialliberais ir liberalcentristais.
3. Koalicija su socialliberalais *arba* liberalcentristais bei mažesnių partijų atstovais (Lietuvos lenkų rinkimų akcija, Lietuvos rusų sąjunga, nepriklausomi parlamentarai).
4. Koalicija su socialdemokratais ir VNDS.

B scenarijus

Pagal šį scenarijų **Darbo partija gautų ryškią mandatų persvarą Seime ir iki daugumos jai gali trūkti tik maždaug 10-20 mandatų.** Šiuo atveju realios koalicijos gali ir nebūti – dominuojanti Darbo partija gali surinkti trūkstamą balsų skaičių tiesiog pakviesdama į frakciją prisijungti kai kuriuos “vienišus” Seimo narius ir mažųjų partijų atstovus.

Taip pat įmanoma, kad pagal šį scenarijų kartu formuoti Vyriausybę būtų pakviesta VNDS, socialliberalai ar liberalcentristai. Bet kurios vienos iš šių partijų paramos gali užtekti V. Uspaskichui (arba jo statytiniui) užsitikrinti premjero postą, todėl gali būti pasirinkta ta partija, kuri reikalaus mažiausiai politinių postų ar kitokių dividendų. Tikėtina, kad labiausiai “sukalbama” būtų VNDS. Net ir kitos partijos, gavusios mažiau balsų rinkimuose nei tikėtasi, gali pradėti vadovautis konformistiniais interesais, siekdamos net iš sumažėjusios politinės įtakos gauti “daugiau valdžios” ir taip susikurti sąlygas rengtis kitiems rinkimams.

Jei pagal šį scenarijų valdančioji koalicija būtų formuojama be rimto partnerio, Vyriausybė galėtų būti nestabili, nes mažesniųjų partijų ar nepriklausomi Seimo nariai galėtų bet kada palikti koaliciją ir sužlugdyti turimą daugumą Seime.

Jei Darbo partija rinksis partnerių iš kelių didesnių frakcijų, interesų derinimas tarp Darbo partijos ir “mažesniojo partnerio” būtų minimalus, nes jo vietą bet kada galėtų užimti kita partija. Todėl galimybės kitai koalicijos partnerei “šantažuoti” Darbo partiją ar reikalauti didesnės politinės įtakos būtų beveik neįmanomos. Tai keltų ir daugiausiai klausimų dėl vyriausybės veiklos demokratiškumo ir skaidrumo. Šiuo atveju tikėtina, kad V. Uspaskicho (arba jo statytinio) vadovaujama vyriausybė taptų siaurų verslo interesų tenkinimo instrumentu.

Jei už koalicinės daugumos ribų likusios partijos tik lauks savo galimybės įsitraukti į Darbo partijos koaliciją, opozicijai greičiausiai nepavyks pasiekti tvirtos konsolidacijos. Tokiu atveju ir vyriausybės kritika gali būti nenuosekli ir gal net neracionali, t.y. skatinama tik trumpalaikių interesų. Šis rinkimų scenarijus labiausiai skatintų kraštutinio pliuralizmo parlamentinės sistemos formavimąsi.

C scenarijus

Pagal šį scenarijų **Darbo partija ir socialdemokratų bei socialliberalų koalicija gautų bemaž vienodą mandatų skaičių ir turėtų panašią Vyriausybės formavimo iniciatyvos teisę.** Šiuo atveju gali būti svarbi prezidento pozicija – kuriai partijai (kurioms partijoms) bus pasiūlyta formuoti Vyriausybę.

Šis scenarijus suteiktų galimybę “plačiajai koalicijai” tarp socialdemokratų, socialliberalų, liberalcentristų ir konservatorių (galbūt net pritraukiant VNDS). **Nors tokia Vyriausybė gali būti ideologiškai labai skirtinga, ją gali vienyti bendras požiūris į ilgalaikius valstybės tikslus ir pragmatiškas siekis neleisti antisisteminiams partijoms žlugdyti dabartinės politinės sistemos.** Apie tokią galimybę jau šiuo metu užsimena konservatoriai – bene labiausiai ideologiškai orientuota partija. Jei ideologinės nuostatos būtų atidedamos vardan bendro kompromiso, “plačiosios koalicijos” vyriausybė gali turėti akivaizdžią ir stabilią paramą Seime.

Nesusitarus tarp visų sisteminių partijų, vyriausybę suformuoti pagal šį scenarijų gali būti sunkiausia. Koalicijos formavimo iniciatyvą rodanti partija gali turėti tik maždaug pusę (ar kiek daugiau nei pusę) daugumai reikalingų mandatų. Todėl derybos su galimais koalicijos partneriais turėtų būti sudėtingos, ypač kai tuo pat metu tokias derybas gali vesti ir kita politinė jėga, pretenduojanti formuoti vyriausybę. **Tai gali sukelti net parlamentinę krizę, kai nė vienai pusei nepavyksta sudaryti aiškios daugumos** (panaši situacija buvo Vilniaus m. savivaldybėje po savivaldybės tarybų rinkimų).

Vis dėlto matydamos tokią sudėtingą situaciją abi politinės jėgos gali ieškoti kompromisų ir bandyti formuoti bendrą koaliciją – Darbo partijos ir socialdemokratų bei socialliberalų. Tai būtų kokybiškai kitokia koalicija nei numatyta pagal A scenarijų, nes Darbo partija nebūtinai turėtų diktuoti savo sąlygas ir galbūt atsisakytų pretenzijų į premjero postą. Pirmiausia dėl to, kad Darbo partija neturėtų tiek daug galimybių rinktis koalicijos partnerių, kaip scenarijuje A. Jei būtų suformuota tokia koalicija, galima tikėtis, kad daugiau politinio patyrimo turintys

socialdemokratai ir socialliberalai netgi dominuotų Vyriausybėje ir pamažu švelnintų Darbo partijos antisistemines nuostatas.

III. PARTINĖS SISTEMOS KAITOS GALIMYBĖS IR GALIMOS ILGALAIKĖS GRĖSMĖS POLITINEI SISTEMAI

Kaip buvo teigta pirmojoje tyrimo dalyje, šiuo metu Lietuvos partinė sistema yra nesusiformavusi ir esama daug prielaidų, jog ji keisis. 2000 – 2004 m. Seimo kadencijos laikotarpiu partinė sistema buvo artima **nuosaikaus pliuralizmo daugiapartinei sistemai** (pagal G. Sartori partinių sistemų klasifikaciją). Parlamentinių relevantinių partijų buvo nedaug ir pirmoje Seimo kadencijos pusėje jų mažėjo – susijungė LDDP ir Lietuvos socialdemokratų partijos, Lietuvos liberalų partija ir Lietuvos centro sąjunga. Tai rodė, kad partijos pajėgia konstruktyviai bendradarbiauti ir ieško politiškai racionalių, kompromisinių sprendimų. Iki R. Pakso atsiskyrimo nuo liberalų Seime egzistavo 4 frakcijos, atstovaujančios relevantinėms partijoms: Socialdemokratinės koalicijos frakcija, Liberalų ir centro frakcija, Socioliberalų frakcija bei Konservatorių frakcija. Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų frakcija dėl savo nedidelio narių skaičiaus 2000 – 2004 m. kadencijos metu nelaikytina relevantinės partijos atstove. Mišri Seimo narių grupė realiai neatstovavo jokiai partijai.

Tačiau net neįpusėjus Seimo kadencijai kilo centro dešiniųjų vadovaujamos Vyriausybės krizė, kuri baigėsi jos atsistatydinimu. 2001 m. Vyriausybę formuoti buvo pavesta socioliberalams ir socialdemokratams. Po liberalcentristų skilimo Seime atsirado dar viena pakankamai stipri frakcija – liberaldemokratų. **Tai tapo partinės sistemos transformacijos pradžia, į politiką iškilo antisisteminės politinės partijos ir tai pastūmėjo partinę sistemą kraštutinio ir poliarizuoto pliuralizmo link.**

Mažėjantis pasitikėjimas tradicinėmis partijomis ir R. Pakso skandalas, neleidęs išplėsti politinės įtakos liberaldemokratams, atvėrė kelią dar vienai antisisteminei partijai – Darbo partijai. Tai paskatino ir VNDS orientuotis į protesto elektoratą, tikintis, kad ši kryptis leis įgyti daugiau politinės jėgos.

Šiuo metu, prieš 2004 m. Seimo rinkimus, yra pakankamai prielaidų kalbėti apie ryškėjančius partinės sistemos kaitos rezultatus. Seimo sudėtis po rinkimų parodys, ar Lietuvos partinės sistemos fragmentacija ir poliarizacija tapo “kraštutinė”. Tokios partinės sistemos tipas gali kelti rimtų sunkumų stabilizuojant ir stiprinant visą politinę sistemą.

Darbo partijai akivaizdžiai laimėjus 2004 m. Europarlamento rinkimus ir komentuojant netikėtai didelį atotrūkį nuo antroje vietoje likusių socialdemokratų, Lietuvos politikos analizėse pradėjo vyrėti gąsdinančios intonacijos. Parlamentinių partijų atstovai ir politologai konstatavo, kad Lietuvoje akivaizdi tradicinių partijų krizė. Politikos apžvalgininkai gana dažnai nevengdavo kategoriškų išvadų, kad populistinės partijos gali sugriauti nusistovėjusią partinę sistemą.

Vis dėlto situacijos analizė leidžia teigti, kad nerimas dėl partinės sistemos žlugimo yra perdėtas.

Lyginant 2000 m. Seimo rinkimų ir 2004 m. Europarlamento rinkimų rezultatus galima paminėti tokius bendrus bruožus:

1. **Aiškiai pirmaujanti viena partija.** 2000 m. A. Brazausko Socialdemokratinė koalicija gavo daugiau kaip 31 proc. balsų, o 2004 m. Europarlamento rinkimuose Darbo partija – per 30 proc. balsų.
2. **Iš parlamentinių partijų rato pasitraukiančios partijos.** 2000 m. gana netikėtai 5 proc. balsų barjero neįveikė Lietuvos centro sąjunga (gavusi tik 2,8 proc.) ir Krikščionių demokratų sąjunga (gavusi šiek tiek daugiau nei 4 proc. balsų). 2004 m. Europarlamento rinkimuose prastai pasirodė Naujoji sąjunga, surinkusi tik 4,85 proc. balsų.
3. **Iš esmės stabilus dešiniųjų jėgų palaikymas.** 2000 m. rinkimuose į Seimą dešinėsios partijos kartu gavo 25,8 proc. balsų (Lietuvos liberalų sąjunga – 17,2 proc., Tėvynės sąjunga – 8,6 proc.), o 2004 m. Europarlamento rinkimuose šios dvi partijos kartu surinko 23,8 proc. balsų.

Šie duomenys leidžia manyti, kad 2004 m. rinkimų į Seimą rezultatai **parlamentinių partijų skaičiaus ir jų įtakos Seime požiūriu** gali būti panašūs į 2000 m. rinkimus:

1. **Nė viena partija negaus daugumos balsų.** Tikėtina, kad didžiausia parlamentinė partija gaus apie 30-35 proc. daugiamandatėje apygardoje ir iš viso Seime turės apie 40 – 55 atstovus (2000 m. į Seimą buvo išrinkti 49 socialdemokratų ir LDDP atstovai).
2. **Į Seimą pagal partijų sąrašus gali patekti 5-7 partijos.** 2000 m. rinkimuose į Seimą 5 proc. barjerą pavyko įveikti 4 partijoms. 2004 m. Seimo rinkimuose galimybes peržengti 5 proc. ribą turi Darbo partija, socialdemokratai (kartu su socialliberalais), liberalcentristai, konservatoriai, Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga, R. Pakso judėjimas “Už tvarką ir teisingumą” ir galbūt bendra Lietuvos lenkų ir Lietuvos rusų rinkimų koalicija.

Tokie rezultatai turėtų lemti, kad po 2004 m. Seimo rinkimų reikės formuoti partijų koaliciją, kuri galėtų surinkti daugumą Seime ir formuoti koalicinę Vyriausybę. Skirtumas tarp 2000 m. ir 2004 m. Seimo gali būti tas, kad šiais metais į Seimą gali patekti keliomis partijomis daugiau nei 2000 metais.

Taigi **ryškaus kiekybinio partinės sistemos pokyčio nereikėtų tikėtis**, nes po 2004 m. Seimo rinkimų nesusiformuos nei dvipartinė, nei dviejų su puse partijų sistema. Netgi atvirkščiai – partijų skaičiaus prasme partinė sistema turėtų tapti labiau fragmentuota, tačiau fragmentacijos lygis taip pat nesikeis radikaliai.

Vis dėlto **ideologinės konfrontacijos ir politinės sistemos požiūriu** dabartinė situacija gerokai skiriasi nuo 2000 metų.

Pirmas ryškus skirtumas – populistinių, į protesto elektoratą orientuotų partijų gausa ir populiarumas. Kaip rodo Europarlamento rinkimai, į Seimą gali patekti net trys šio tipo partijos: Darbo partija, Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga bei Liberalų demokratų partija (arba R. Pakso koalicija “Už tvarką ir teisingumą”). **Šios trys partijos kartu gali gauti daugumą Seime**, nors tai nereiškia, kad jos bandys sudaryti koaliciją. Populistinės partijos dažnai gali turėti per daug nesuderinamų interesų, per daug ambicingų lyderių.

2000 m. į protesto elektoratą labiausiai orientavosi Naujoji sąjunga (socialliberalai) – jie kėlė iniciatyvas rengti referendumą dėl lėšų skyrimo gynybai (ir taip netiesiogiai kėlė abejones dėl Lietuvos narystės NATO), aktyviai kritikavo tuometinę Vyriausybę. Tačiau radikalių reikalavimų keisti politinę sistemą opozicinės partijos (tuo metu – LDDP ir socialdemokratai bei socialliberalai) nekėlė. Rinkimų kampanija buvo gana korektiška, nors ir nevengiant populistinių metodų. **Įvertinus 2000 m. Seimo rinkimų rezultatus galima teigti, kad tuo metu protesto elektoratas sudarė apie 20-25 proc. rinkėjų** (19,64 proc. gavo socialliberalai, mažiau nei po 2 proc. – Lietuvos laisvės sąjunga, J. Veselkos vadovaujama Lietuvos liaudies sąjunga “Už teisingą Lietuvą”). Galima manyti, kad **šiuo metu protesto elektoratas sudaro apie trečdalį visų rinkėjų.**

Antras ypatumas – padidėjusi partijų tarpusavio konfrontacija. Tarp vadinamųjų tradicinių parlamentinių ir antisisteminių partijų vyksta gana aštrūs ginčai, vieni kitų kaltinimai ir neigimas požiūris į bendradarbiavimą. Ypač akivaizdi konfrontacija yra tarp konservatorių ir Darbo partijos, liberalcentristų ir liberaldemokratų, daug kritikos Darbo partijai skiria ir socialdemokratai. Tai gerokai mažina partijų bendradarbiavimo ir po Seimo rinkimų galimybes. Todėl koalicijų sudarymo variantų greičiausiai nebus labai daug. Susiklosčius specifinei situacijai po Seimo rinkimų gali išaugti politinė įtampa, jei ilgesnį laiką nepavyks susitarti dėl koalicinės Vyriausybės. Net ir suformavus Vyriausybę opozicinės partijos gali užimti kategoriško prieštaravimo Vyriausybės veiklai poziciją (pvz., konservatoriai ne kartą pareiškė, kad darys viską, kad tik V. Uspaskichas netaptų premjeru). Tai gali gerokai silpninti Vyriausybės efektyvumą, stabdyti politinių sprendimų priėmimo procesą ir didinti politinės sistemos pažeidžiamumą.

Galima išskirti keletą partinės sistemos kaitos po Seimo rinkimų scenarijų ir galimų grėsmių politinei sistemai.

I. Perėjimas prie kraštutinio pliuralizmo. Kaip jau minėta, šiuo metu yra bene daugiausia prielaidų susiformuoti šiam partinės sistemos tipui. Šis scenarijus galėtų pasitvirtinti, jei politinė situacija klostytųsi pagal šias sąlygas:

- a) į Seimą pagal rinkimų sąrašus patektų mažiausiai 6 politinės partijos;
- b) nei viena partija negautų daugiau kaip 50-55 mandatų;
- c) antisisteminės partijos nešvelnintų savo politinių (priešrinkiminių) pozicijų ir nesiektų bendradarbiauti;
- d) tradicinės partijos nesudarytų vieningos koalicijos ar opozicijos dominuojančiai Darbo partijai;
- e) opozicija valdančiajai koalicijai (Vyriausybei) būtų dažniau nekonstruktyvi, ideologizuota, emocinė.

Šios sąlygos galėtų nulemti, kad takoskyra tarp antisisteminių ir tradicinių partijų netaps ryški, abiejų tipų partijos nesieks tartis su to paties pobūdžio partijomis (t.y. Darbo partija, liberaldemokratai ir VNDS labiau konkuruotų tarpusavyje, o socialdemokratai, socialliberalai, liberalcentristai ir konservatoriai taip pat siektų labiau savo partijos interesų, nbandydami suformuoti aiškiaus “tradicinių partijų” bloko prieš populistines, antisistemines partijas). Tai gali sukurti būtinybę Darbo partijai ieškoti sąjungininkų tarp kai kurių tradicinių partijų –

pvz., socialliberalų ar liberalcentristų. Toks partijų ideologinis „maišymasis“ vardan galimybės suformuoti Vyriausybę, gali paskatinti aštrią ideologizuotą konfrontaciją – nepatekusios į koaliciją tradicinės partijos ne tik kritikuotų Vyriausybę, bet ir turėtų konfrontuoti su opozicinėmis antisistemėmis partijomis. Šiuo atveju Vyriausybei funkcionuoti būtų gana sunku, nes ji nuolat patirtų spaudimą iš kelių pusių – dešiniųjų (konservatorių), kairiųjų (socialdemokratų) ir radikalų atstovų (liberaldemokratų ir VNDS). **Tokia situacija politinei sistemai nuolat grėstų potencialiu nestabilumu, sumažėjusiu vykdomosios politikos efektyvumu ir bendradarbiavimo tarp svarbiausių politinių valdžios institucijų trūkumu.** Kaip rodo tyrimai, vidutinė vyriausybės gyvavimo trukmė esant poliarizuotam pliuralistiniam partinės sistemos tipui yra mažesnė nei nuosaikaus pliuralizmo atvejais. Lietuvoje ir taip egzistuoja vienas trumpiausių vyriausybės gyvavimo vidurkių tarp Vidurio ir Rytų Europos šalių (jis siekia maždaug vienerius metus). Tik pastaroji socialdemokratų ir socialliberalų vyriausybė, kurios veiklos laikotarpiu išryškėjo nuosaikaus pliuralizmo tendencijos, tapo viena ilgiausiai egzistavusių vyriausybių nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Ilguoju laikotarpiu tai kenktų partinei sistemai, nes partijos nestiprėtų, dažniau vadovautųsi populistiniais interesais. Nuolatinė radikali jų konkurencija nedidintų visuomenės pasitikėjimo partijomis, o dėl to – ir politinėmis institucijomis (Seimu, Vyriausybe). Tai mažintų politinės sistemos ir apskritai valdžios legitimumą bei efektyvumą.

2. Grįžimas prie nuosaikaus pliuralizmo. Dabartinė situacija gali būti nulemta priešrinkiminių interesų – partijos siekia konsoliduoti savo rinkėjus, radikalia ar populistine retorika patraukti protesto elektoratą ir taip gauti kuo daugiau balsų. Neatmestina tikimybė, kad po Seimo rinkimų šiuo metu egzistuojanti ideologinė konfrontacija sumažės ir partijos pradės ieškoti racionalių kompromisų. Šiuo atveju svarbiausias veiksnys būtų Darbo partijos (kaip tikėtinos rinkimų nugalėtojos) pozicijos pasikeitimas po Seimo rinkimų. Jei Darbo partija atsisakys savo tikslų keisti egzistuojančią politinę sistemą, tikėtina, kad partinė sistema vėl priartės prie nuosaikaus pliuralizmo varianto. Tam būtų reikalingos šios sąlygos:

- a) nebendradarbiavimas tarp antisisteminių partijų po rinkimų (t.y. iš esmės – Darbo partijos atsiribojimas nuo liberaldemokratų ir VNDS);
- b) racionalus Darbo partijos bendradarbiavimas su tradicinėmis partijomis, siekiant suformuoti vyriausybę arba tradicinių partijų bandymai suformuoti valdančią koaliciją;
- c) tradicinių partijų konstruktyvus bendradarbiavimas tarpusavyje (net jei jos liktų opozicijoje);
- d) konstruktyvi ir racionali opozicija Vyriausybei.

Šis scenarijus reikštų, kad Darbo partija bando formuoti Vyriausybę kartu su kuria nors (ar keliomis) tradicine partija ir atsisako savo antisisteminių ketinimų. Būtent pastaroji sąlyga turėtų būti esminis faktorius, lemiantis, į kurią pusę pakryps partinės sistemos formavimasis. Jei opozicijoje likusios tradicinės partijos bus užtikrintos, kad Vyriausybė ar valdančioji dauguma nesiims radikaliai politinę sistemą keičiančių veiksmų, nesieks žlugdyti opozicijos, ilgainiui oponavimas Vyriausybei gali tapti konstruktyvus.

Labiausiai tikėtina, kad Darbo partija gali bendradarbiauti su socialliberalais arba liberalcentristais. Deklaruodama savo “centristinę” orientaciją, Darbo partija gali laisvai rinktis partnerius tarp centro dešiniųjų ar centro kairiųjų partijų. Tai patvirtino Darbo partijos atstovų veiksmai Europarlamente, kur galiausiai Darbo partija įsitraukė į liberalių jėgų aljanso bloką.

Nors ir mažiau tikėtinas, tačiau įmanomas tradicinių partijų “plačiosios koalicijos” sudarymas prieš populistines ir antisistemines jėgas. Šiuo atveju iškiltų rizika, kad visų tradicinių partijų koalicijos viduje būtų daug ideologinių prieštaravimų, kurie nuolat keltų abejonių dėl efektyvios vyriausybės veiklos. Todėl tokios “plačiosios koalicijos” pagrindu turėtų tapti labai konkretus tikslas neleisti antisisteminiams jėgoms žlugdyti egzistuojančios politinės sistemos, o svarbiausias Vyriausybės veiklos principas – nuolatinė kompromiso paieška ir interesų derinimas.

Nuosaikaus pliuralizmo įsitvirtinimas partinėje sistemoje būtų palankus politinei sistemai. Tai reikštų, kad be radikalių rinkimų sistemos ar nusistovėjusio valdžios balanso keitimo įmanoma stiprinti partinę sistemą, atsisakyti radikalizmo ir mažinti antisisteminių jėgų įtaką. Tikėtina, kad tai ilgainiui vestų prie relevantinių partijų skaičiaus mažėjimo. Po 2004 m. Seimo rinkimų gali susiklostyti situacija, verčianti socialliberalus prisijungti prie stipresnės partijos – socialdemokratų (jei kartu liks opozicijoje) arba Darbo partijos (jei kartu formuos Vyriausybę). Pirmuoju atveju tai politiniame spektre galutinai konsoliduos kairiąsias jėgas. Antruoju atveju populistinės jėgos turėtų būti transformuojamos į nuosaikias, tikrai centristinės pakraipos partijas. Vis dėlto grįžimas prie nuosaikaus pliuralizmo gali būti laikinas – trunkantis iki kitų Seimo rinkimų. Jei tradicinėms politinėms partijoms nepavyks padidinti pasitikėjimo Seimu ir partijomis, labai tikėtina, kad suveiks švytuoklės principas ir prieš kitus eilinius Seimo rinkimus nusivylusių rinkėjų gausa paskatins naujų antisisteminių partijų atsiradimą arba dabartinių populiarumą.

- 3. Atomizuotas pliuralizmas.** Tai sąlygiškas politinės sistemos tipas (jį atskirai išskiria G. Sartori), tam tikra laikina sistemos perėjimo būseną. Šio tipo partinėje sistemoje iš esmės nebelieka ideologiškai identifikuojamų partijų. Radikaliais būdais besivaržančios partijos tėra tam tikros politizuotos grupės asmenų, siekiančių valdžios. Vietoje ideologinių ar veiklos programų dominuoja partijos “vėliavos”, “etiketės” ar politinių lyderių vardai. Populistinė retorika užgožia bet kokią racionalią politiką.
- 4. Iš dalies šiuo metu Lietuvoje galima pastebėti kai kurias atomizuoto pliuralizmo prielaidas.** Net laikomos tradicinėmis partijos linksta į populizmą, nevengia tokios retorikos, nes kai kurių politikų teigimu, “tik tai duoda siekiamą rezultatą”. Ypač tai išryškėjo pirmalaikių prezidento rinkimų metu – net tradicinių partijų atstovai (V. Blinkevičiūtė ar Č. Juršėnas) vykdė iš dalies populistinę agitaciją, o po pralaimėtų rinkimų netgi susilaukdavo savo partijos kolegų įvertinimo, kad “buvo per mažai populizmo”. Galima laukti, kad ir Seimo rinkimų agitacija bus labai paviršutiniška ir populistinė.

Be to, prieš Seimo rinkimus partijos labiau rūpinasi savo “etiketėmis” – bando kurti rinkimų judėjimus, kuriuose būtų populiarių politikų vardai ar skambūs šūktiniai (ir tai būdinga ne tik antisisteminiams partijoms, bet ir tradicinėms – pvz., socialdemokratai ir socialliberalai kuria A. Brazausko ir A. Paulausko koaliciją “Už darbą Lietuvai”, panašiai gali elgtis ir liberalcentristai).

Tokios tendencijos kelia grėsmę, kad tradicinės partijos, būdamos silpnos, gali atsisakyti priešintis antisisteminiams jėgoms ideologinėmis, programinėmis nuostatomis, gali imti skaidytis ir pasiduoti populizmo traukai.

Po Seimo rinkimų, jei tradicinės partijos skaudžiai juos pralaimės, gali kilti šių partijų skilimo grėsmė. Ypač tai pavojinga, kai partijoms trūksta vidinės konsolidacijos ir visuomenėje remiamų lyderių. Pastaruoju metu su tokiomis problemomis susiduria liberalcentristai ir socialdemokratai.

Toks scenarijus keltų didžiausią grėsmę politinei sistemai. Atomizuoto pliuralizmo laikotarpiu iš esmės negali būti ilgalaikės ir veiksnios vyriausybės, nes ją sudaro skirtingų interesų grupių atstovai, neturintys ilgalaikių politinių tikslų. Tai žlugdo vyriausybės ir visos valdžios legitimumą ir savarankiškumą.

Vis dėlto šis scenarijus yra labiau hipotetinė galimybė. Tikėtina, kad situacija po Seimo rinkimų vers tradicines partijas labiau konsoliduotis – arba dėl galimybės patekti į valdančiąją koaliciją, arba dėl būtinybės solidžiai oponuoti populistinei koalicijai ir tikėtis rinkėjų paramos per kitus rinkimus (ar net būti pasirengusioms perimti Vyriausybės formavimą kadencijos metu).